

K otázce počtu a struktury pracovních sil v československém zemědělství

К вопросу численности и структуры рабочей силы в чехословацком сельском хозяйстве

Zur Frage der Anzahl und Struktur der Arbeitskräfte in der tschechoslowakischen Landwirtschaft

Vladimír VÁCHA, promováný ekonom
Vysoká škola ekonomická, Praha

Jan VRANÝ, promováný ekonom
Ekonomický ústav ČSAV, Praha

Úvod

Dosavadní tempo růstu zemědělské výroby, která teprve v minulém roce překročila předválečnou úroveň, zdaleka neodpovídá možnostem a rezervám našeho zemědělství ani potřebám společnosti.

Směrnice XI. sjezdu KSČ ukládají pracujícím obtížný, ale reálný úkol: zvýšit zemědělskou produkci do roku 1965 o 40 % a odstranit tak vážnou disproporci mezi zemědělskou a průmyslovou výrobou. Jednou z příčin nedostatků ve využívání půdního fondu, nedostatečného tempa růstu intenzity výroby, ale i produktivity zemědělské práce je disproporce mezi potřebou a krytím živé práce v zemědělství.

Cílem tohoto článku je zhodnotit na základě dostupného materiálu vývoj počtu a struktury pracovních sil v československém zemědělství a ukázat na cesty, vedoucí k zabezpečení zemědělství pracovní silou. Tím se současně pokusíme odpovědět na často kladenou otázku, zda československé zemědělství trpí skutečným nedostatkem pracovních sil. Z práce vyplynou současně i určité metodologické požadavky, především na statistiku pracovních sil v zemědělství.

Reprodukce pracovních sil v zemědělství

Kádry — jako nejdůležitější část výrobních sil — mají ve všech etapách budování socialistické společnosti rozhodující význam. Avšak v různých etapách socialistické výstavby se při řešení tohoto problému mění konkrétní úkoly.

Problém kádrů v zemědělství se dostává do popředí v období združstevňování. Přejít od rozdrobené malovýroby k socialistické velkovýrobě si vyžaduje plánovitého zabezpečení zemědělské výroby pracovními silami, a to jak po stránce

kvantitativní, tak i kvalitativní. V této souvislosti má prvořadý význam zkoumání reprodukce pracovních sil v zemědělství.

Příznačným rysem reprodukce kádrů za socialismu je zvyšování počtu obyvatelstva a pracujících, růst kvalifikace pracovníků a neustálé zvyšování materiální a kulturní úrovně lidu.

Při zkoumání reprodukce pracovních sil v určitém odvětví národního hospodářství je třeba sledovat především vývoj počtu pracujících. Jestliže v celém národním hospodářství je pro reprodukci pracovních sil charakteristický růst celkového počtu pracujících, nemusí tomu tak být v jednotlivých odvětvích. S procesem reprodukce pracovních sil úzce souvisí otázka jejich rozmístování mezi jednotlivá odvětví podle potřeb národního hospodářství. Počet pracujících v určitém odvětví bude závislý na výrobních úkolech a produktivitě práce v tomto odvětví. Reprodukci kádrů v zemědělství budeme tedy posuzovat z hlediska zabezpečení rozšířené socialistické reprodukce v tomto odvětví pracovními silami.

Nejde však jen o počet pracovníků, ale i o jejich strukturu, přičemž velmi důležitým ukazatelem je jejich věková struktura. Proces reprodukce pracovní síly má dlouhodobý charakter. Velmi závažnou otázkou je proto správné rozmístování dorostu mezi jednotlivá odvětví, aby nedocházelo k porušení věkové skladby. Při rozmístování dorostu je třeba vycházet nejen ze zajištění současné potřeby pracovních sil, ale je nutné přihlížet i k perspektivním změnám v potřebě pracovních sil pro jednotlivá odvětví, a to tak, abychom v budoucí době zabránili zbytečnému opětovnému rozdělování pracovních sil. Dále je třeba sledovat růst kvalifikace pracovníků vcelku i zabezpečení výroby jednotlivými kategoriemi pracovníků, které jsou jedním z nejdůležitějších rysů rozšířené reprodukce pracovních sil. Důležitým ukazatelem, zejména pro poměry v našem zemědělství, je také zaměstnanost žen. Zabezpečení zemědělství pracovními silami je nutno řešit i z hlediska teritoriálního, neboť jak potřeba, tak i zdroje pracovních sil jsou v důsledku odlišného historického vývoje v jednotlivých oblastech různé.

Rozšířená reprodukce pracovních sil v určitém odvětví úzce souvisí s rozšířenou reprodukcí v celém národním hospodářství. Musíme proto sledovat pohyb pracovních sil mezi jednotlivými odvětvími, zkoumat znovurozmístění pracovních sil, vytváření hmotných předpokladů pro jejich stabilizaci apod. Z tohoto hlediska má zvláště význam zkoumání osobních důchodů pracujících v zemědělství, jakož i faktorů, které jejich výši ovlivňují. Současně je třeba odhalovat rezervy zdrojů pro rozšířenou reprodukci kádrů, tj. zejména možnosti zvýšení zaměstnanosti venkovského obyvatelstva, zabezpečení rychlého růstu kvalifikace apod.

V současné době nelze správně posoudit všechny tyto otázky, aniž bychom nevzali v úvahu zvláštní podmínky reprodukce pracovních sil v jednotlivých sektorech. V důsledku přeměny výrobních vztahů a rozvoje výrobních sil na vesnici dochází současně k zásadní změně v reprodukci pracovních sil, a to z reprodukce malovýrobců na reprodukci socialistickou.

V této stati se nemůžeme zabývat celým komplexem těchto otázek. Omezíme se proto jen na posouzení některých stránek procesu reprodukce pracovních sil v československém zemědělství.

* * *

Zemědělství jako odvětví národního hospodářství musí v určitých etapách vývoje společnosti — splnit důležitý úkol — být zdrojem pracovních sil pro ostatní odvětví. Tento historický proces přesunu pracovních sil ze zemědělství do ostatních odvětví národního hospodářství je založen na růstu produktivity práce v zemědělství.

Čím vyšší je společenská produktivita práce, tím méně celkového času společnost vynakládá na výrobu nezbytných životních potřeb, tj. zejména potravin, a tím více času jí zůstane na výrobu výrobků ulehčujících práci člověka a zlepšujících jeho životní podmínky, ať už jde o výrobky pro osobní nebo výrobní spotřebu.

Při růstu produktivity práce v zemědělství dochází současně ke změně ve struktuře spotřebované práce ve prospěch práce zhmotnělé, která byla vynaložena již dříve v průmyslových podnicích. V důsledku rostoucí produktivity práce dochází tak nejenom k relativnímu, ale ve státech s rozvinutými výrobními silami i k absolutnímu poklesu počtu zemědělského obyvatelstva.

V každé společenské formaci probíhá proces přechodu části pracovních sil ze zemědělství do ostatních odvětví národního hospodářství za jiných podmínek. Za kapitalismu je tento proces ovlivněn nerovnoměrností a živelností vývoje kapitalistického hospodářství. Je spojen s existencí rezervní armády nezaměstnaných v průmyslu a skryté nezaměstnanosti na vesnici, se zbídačováním převážné většiny venkovského obyvatelstva. Projevují se v něm v plné míře rozpory kapitalistické společnosti. Na jedné straně jsou v důsledku těžkých životních podmínek vyháněni obyvatelé vesnice do města, na druhé straně je tento proces brzděn nedostatkem pracovních příležitostí v průmyslu.

Socialistická společnost naproti tomu umožňuje přesun zemědělského obyvatelstva do ostatních odvětví v souladu se zákonem proporcionálního rozvoje národního hospodářství na základě plánovité reprodukce a plánovitého rozmísťování pracovních sil v celé socialistické společnosti, při současném spojování zájmů společnosti a jednotlivce.

Vývoj a struktura pracovních sil v zemědělství

Ve vývoji a struktuře pracovních sil československého zemědělství nastaly zvláště v poválečném období značné změny. Pohyb pracovních sil v zemědělství můžeme sledovat jen na základě níže uvedených údajů o trvale činných osobách v zemědělství,*) zjištěných soupisy Státního úřadu statistického (tabulka I).

Je namístě učinit některé poznámky ke kvalitě uvedených údajů: Za předválečné období máme totiž k dispozici údaje dvojího druhu. Jednak výsledky ze sčítání zemědělských závodů k 27. V. 1930, jednak výsledky ze sčítání lidu z 1. XII. 1930. V obou případech se dospělo k různým údajům, což bylo způsobeno rozdílným vymezením předmětů obou šetření. Statistickou jednotkou při sčítání závodů byl pochopitelně zemědělský závod, kdežto při sčítání lidu fyzická osoba. To vedlo např. k tomu, že osoby, které měly pozemky, na nichž hospodařily, a přitom ještě provozovaly živnost, byly při sčítání lidu zařazeny mezi živnostníky, avšak při sčítání zemědělských závodů jejich hospodaření na půdě vyhovovalo vymezení zemědělské činnosti a zemědělského závodu. Proto ve sčítání zemědělských závodů je uvedený počet vlastníků a nájemců zemědělských závodů vyšší o více než půl miliónu. Toto různé vymezení předmětu šetření se

*) Vymezení osob trvale činných ve státním a veřejném sektoru je dáno jejich stálým pracovním poměrem. V JZD za trvale činné osoby se považují členové družstev a příslušníci jejich rodin, kteří odpracovali stanovené minimum pracovních jednotek a jejichž jediným nebo hlavním zaměstnáním je práce v JZD. V soukromém sektoru se za osoby trvale činné považují 18letí a starší a příslušníci jejich rodin 14letí a starší, jejichž jediným nebo hlavním zaměstnáním je práce v zemědělství.

I. Vývoj počtu osob trvale činných v zemědělství (v tisících)¹⁾

Datum	ČSR celkem	Z toho	
		české kraje	Slovensko
27. V. 1930	3637 ²⁾	2379	1158
1946 ³⁾	2565	1588	977
1947 ³⁾	2335	1400	934
31. XII. 1943	2222	1319	902
31. XII. 1949	2127	1209	918
1950 ³⁾	1923	1112	811
1. I. 1951	1894	1093	802
1952 ³⁾	1653	1006	647
1. I. 1953	1615	982	633
1. I. 1954	1672	996	676
10. I. 1955	1797	1051	746
1. II. 1956	1839	1066	773
15. XII. 1956 ⁴⁾	1756	1004	752
1. II. 1958	1692	978	714

¹⁾ Bez STS. V roce 1958 bylo v ČSR 52.000 pracovníků STS. — ²⁾ Včetně lesnictví, tj. asi 100.000 osob. — ³⁾ Z materiálů vládní komise pro rozbor vývoje a současné situace tržních vztahů mezi městem a vesnicí. — ⁴⁾ Údaje k 15. XII. 1956 budeme nadále považovat za stav roku 1957.

Prameny: Statistická ročenka republiky Československé 1958.

týkalo i příslušníků jejich rodin, takže počet osob trvale činných v zemědělství, zjištěných při sčítání lidu, je nižší o více než jeden milión osob. Srovnání počtu trvale činných osob z výsledků sčítání zemědělských závodů a ze sčítání lidu v roce 1930, který se pro srovnání bere zpravidla za základ, ukazuje na značné rezervy v pracovních silách, dané agrárním přelidněním vesnice za první republiky, skrytou a neúplnou zaměstnaností a možnostmi majitelů provozovat jiné živnosti při minimální účasti na zemědělské výrobě. I když z formálního hlediska jsou předválečné a poválečné údaje o trvale činných osobách v zemědělství vcelku srovnatelné, fakticky z hlediska účasti těchto pracovníků ve výrobě, v jejich využití, jsou značné rozdíly.

I když i k dalším údajům uvedeným v tabulce I je možno mít některé výhrady, pokud jde o jejich kvalitu (kvalita údajů se mění rok od roku s ohledem na menší odchylky v plánu šetření, na různé vymezení rozhodného okamžiku a na odpovědnost lidí, kteří údaje přímo zjišťují), ukazuje se, že uvedené údaje v podstatě vystihují skutečný stav pracovních sil.

Jak vidíme z údajů v tabulce I, došlo v Československu v poválečném období k značnému úbytku pracovních sil v zemědělství, které se v tomto odvětví staly hlavním zdrojem pracovních sil pro jiná odvětví, především pro průmysl, u něhož se na základě industrializace projevila největší potřeba. Celkový počet trvale činných osob v zemědělství klesl více než o polovinu ve srovnání s rokem 1930. Pokles měl různý průběh v českých zemích a na Slovensku, což bylo ovlivněno různými historickými podmínkami (tabulka II).

Snížení počtu pracovních sil v letech po válce, zvláště v českých zemích, bylo způsobeno především odsunem Němců. Naskytá se otázka, zda již v průběhu válečných let a těsně po osvobození nedocházelo k odlivu pracovních sil ze zemědělství. K zodpovězení této otázky můžeme vyjít ze soupisu z roku 1930 a 1946 s určitými opravami, neboť zásady obou sčítání byly stejné. Protože soupis osob čin-

II. Poměrná čísla vývoje počtu osob trvale činných v zemědělství (1930, 1946 = 100 %)

Rok	ČSR		České kraje		Slovensko	
	1930 = 100	1946 = 100	1930 = 100	1946 = 100	1930 = 100	1946 = 100
1930	100	138	100	150	100	119
1946	73	100	67	100	84	100
1947	66	91	59	88	81	96
1948	63	87	55	83	78	92
1949	60	83	51	76	79	94
1950	54	75	47	70	70	83
1951	54	74	46	69	69	82
1952	47	64	43	64	56	66
1953	46	63	41	62	55	65
1954	47	65	42	63	58	69
1955	51	70	44	66	64	76
1956	52	72	45	67	67	79
1957	50	68	42	63	65	77
1958	47	66	41	62	62	73

ných v zemědělství byl konán v roce 1946 za všechny zemědělské závody (kromě výlučně lesních) s celkovou výměrou nad 0,50 ha, je nutno údaje za rok 1930 opravit v tom smyslu, že vyloučíme pracovníky zemědělských závodů do 0,5 ha a závodů výlučně lesnických.*) Po těchto úpravách činil počet stálých pracovníků v zemědělství v českých zemích v roce 1930 kolem 2,222 000 a v roce 1946 klesl zhruba na 1,588 000, takže úbytek činil 634 000 osob, tj. 28,5 %. Jestliže toto procentuální snížení porovnáme s podílem osob činných v zemědělství německé národnosti z celkového počtu osob činných v zemědělství, který činil 25,3 %, můžeme s ohledem na to, že v době soupisu (v roce 1946) byl transfer Němců již téměř ukončen, hledat vysvětlení rozdílu (28,5 % — 25,3 %) v odchodu pracovních sil české národnosti do jiných odvětví.**)

V dalších letech můžeme pozorovat prudký pokles trvale činných osob v zemědělství až do roku 1954. Přesuny pracovních sil v tomto období probíhaly mnohdy živelně, bez důsledné kontroly, zda úbytek pracovních sil ze zemědělství je kryt zvýšenou mechanizací a růstem produktivity živé práce, zvláště když současně docházelo k přesunům ve struktuře zemědělské výroby ve prospěch technických plodin, vyznačujících se vyšší pracností, a kdy združstevnění, jako základní předpoklad podstatné úspory pracovního času, bylo teprve v začátcích. V důsledku velmi rychlého úbytku pracovních sil v těchto letech se tak objevuje značná disproporce mezi potřebou a krytím živé práce v zemědělství.

Teprve v roce 1953 byla učiněna opatření k zastavení odchodu pracovních sil ze zemědělství. Směrnice X. sjezdu KSČ stanovily jako jednu z hlavních podmínek zvýšení zemědělské výroby získat do zemědělství v letech 1954 až 1957 320 000 pracovních sil, z toho nejméně 70 000 pro pohraniční okresy.

Ačkoli směrnice o nábore pracovních sil pro zemědělství byly vcelku splněny,***) probíhal na druhé straně opačný proces projevující se v silném úbytku pracovních sil, a to zejména v důsledku vysokého stárí zemědělského obyvatelstva.

*) Jde asi o 37 000 stálých dělníků, zaměstnaných ve výlučně lesních závodech.

**) L. Stejskal: K dnešní bilanci pracovních sil v zemědělství, Statistický zpravodaj, 1946.

***) Viz Rozbor soupisu osob trvale činných a pomáhajících v zemědělství k 1. II. 1956, podle údajů ministerstva pracovních sil — SÚS.

Nás bude proto zajímat především výsledek obou těchto procesů, projevující se v celkovém počtu stálých pracovních sil v zemědělství.

Na začátku roku 1955 byl zjištěn přírůstek téměř 125 000 trvale činných pracovníků, který nastal především tím, že se snížila hranice školní docházky, takže v roce 1953 opustily školu najednou dva ročníky, které posílily nejnižší věkovou skupinu stálých pracovníků v zemědělství. Nesmíme však přecenit celkový přírůstek, neboť nebyl získán jen nábořem, ale měly na něj vliv i jiné okolnosti. Při rozpuštění určitého počtu JZD III. a IV. typu a při odchodu jednotlivců z družstev přecházeli do počtu trvale činných osob soukromého sektoru i příslušníci rodin, kteří v JZD buď jen pomáhali nebo vůbec nepracovali. Počet osob pomáhajících, ale jinde nezaměstnaných, byl v ČSR v roce 1955 nižší o 90 260 osob ve srovnání s minulým rokem. Protože u nich můžeme předpokládat, že většina nevstoupila do jiného zaměstnání, nastal zde zřejmě přesun mezi pomáhajícími osobami a jinde nezaměstnanými a osobami trvale činnými v zemědělství. Rovněž přírůstek trvale činných osob v zemědělství v roce 1955, který činil 42 000 pracovních sil, byl ovlivněn do značné míry tímto přesunem.

Během roku 1956 opět poklesl počet stálých pracovních sil téměř o 83 000. Jestliže vezmeme v úvahu nábor pracovních sil do zemědělství, jímž bylo v roce 1956 získáno několik desítek tisíc osob,*) pak skutečný úbytek stálých pracovníků je daleko vyšší, než námi vyčíslený úbytek z rozdílů početních stavů.

Údaje posledního soupisu k 1. II. 1958 ukazují, že zastavení poklesů trvale činných osob v zemědělství bylo dočasné, neboť počet těchto pracovních sil se proti počtu koncem roku 1956 snížil o 64 000 osob. Vzniká otázka, zda úbytek v posledních dvou letech je v souladu s klesající potřebou pracovních sil, nebo zda se znovu prohlubuje disproporce mezi potřebou a krytím živé práce v zemědělství. Na tuto otázku můžeme dát odpověď teprve po prozkoumání dalších podkladů.

Představa o zaměstnanosti našeho zemědělství jen na základě údajů o trvale činných osobách není ani úplná, ani přesná. Zemědělské výroby v JZD a v soukromém sektoru se zúčastňuje značný počet osob pomáhajících v zemědělství, tj. osob starších 14 let, které mají trvalé zaměstnání buď v jiném zemědělském závodě (státního a veřejného sektoru) nebo — jak tomu zpravidla bývá — v jiném odvětví národního hospodářství. Může jít i o osoby, které nemají jiného trvalého zaměstnání a v zemědělství jen vypomáhají (tabulka III).

III. Vývoj počtu osob pomáhajících v zemědělství v ČSR (v tisících)

Skupiny zemědělských závodů	10. I. 1955	15. XII. 1956	1. II. 1958
JZD III. a IV. typu soukromý sektor	71 1197	87 1252	268 1130
celkem	1269	1340	1398

Pramen: Statistická ročenka MZLH 1957

*) Výkaz M — Nábor 2 — 04, ministerstvo pracovních sil uvádí v tomto výkaze 96 534 osob získaných nábořem, avšak toto číslo nemůžeme použít pro výpočet skutečného přírůstku, neboť pro metodologické nedostatky jsou v tomto čísle uvedeny i osoby, dříve zahrnované do osob trvale činných v zemědělství.

Z tabulky III vyplývá, že počet pomáhajících v posledních letech vzrůstá a že s postupným združstevňováním se mění i jejich struktura ve prospěch pomáhajících v JZD, i když nerovnoměrnost jejich rozdělení s ohledem na podíl jednotlivých sektorů na zemědělské půdě stále zůstává. Že je nutno se zabývat otázkami zjišťování kategorie pomáhajících osob při posuzování celkové situace pracovních sil v zemědělství, svědčí to, že počet těchto pracovníků dosahuje 82 % počtu stálých pracovních sil a jejich podíl na celkovém počtu činných osob v zemědělství roste. Posouzení vlivu této kategorie pracujících na zabezpečení práce v zemědělství ztěžuje fakt, že pod pojmem „pomáhající“ jsou zahrnuty pracovní síly s velmi odlišnou pracovní účastí.

V souvislosti s počtem osob pomáhajících vyvstává i otázka přesnosti zjišťovaného počtu stálých pracovních sil, neboť při soupise často dochází k fiktivnímu přesunu mezi těmito skupinami. Ukazuje se například, že na úbytku trvale činných osob se podílejí většinou ženy, což je způsobeno především tím, že při zakládání nových družstev nejsou ženy zemědělských rodin často zařazovány mezi stálé pracovníky JZD, i když v zemědělství nadále pracují. Z metodologického hlediska z toho vyplývají úkoly pro naši zemědělskou statistiku, která by se měla více zabývat klasifikací pracovníků podle jejich účasti ve výrobě. Jestliže se v návrhu na světové zemědělské sčítání*) (ve svém širším návrhu The Expanded List) uvádí třídění pracovníků v zemědělství podle toho, zda odpracovali více než polovinu nebo třetinu a méně než třetinu výrobní sezóny, domníváme se, že i naše statistická praxe by měla věnovat těmto otázkám větší pozornost.

Při posuzování nedostatku pracovních sil v našem zemědělství je nutno pohyb zaměstnanosti sledovat současně se změnami výměry zemědělské a orné půdy (tabulka IV).

IV. Výměra zemědělské a orné půdy na jednu stálou pracovní sílu v zemědělství

Skupiny zemědělských závodů	Výměra na jednu stálou pracovní sílu v zemědělství						
	Půda	k 15. XII. 1956			k 15. XII. 1957		
		ČSR	české kraje	Slo- vensko	ČSR	české kraje	Slo- vensko
		hektarů					
celkem ¹⁾	zemědělská orná	4,0 2,8	4,4 3,2	3,5 2,2	4,1 2,9	4,5 3,3	3,7 2,4
státní statky	zemědělská orná	5,7 4,2	6,1 4,4	4,7 3,7	6,6 4,8	6,9 5,0	5,7 4,4
JZD	zemědělská orná	6,0 4,6	5,8 4,6	6,5 4,5	5,1 3,9	5,0 3,9	5,3 3,7
JHR	zemědělská orná	2,9 2,2	3,5 2,6	2,3 1,7	2,7 2,0	3,3 2,4	2,3 1,6

¹⁾ Do úhrnného počtu pracovních sil byli zahrnuti pracovníci STS.

Pramen: Statistická ročenka MZLH, 1957

V poválečném období klesla rozloha zemědělské i orné půdy. Protože pokles zaměstnanosti byl daleko rychlejší, proto se průměrné zatížení pracovní síly zemědělskou půdou v tomto období téměř zdvojnásobilo. Přesto však, posuzujeme-li

*) Viz: Program for the 1960 World Census of Agricultural, FAO, Řím 1957.

otázku z hlediska výměry zemědělské půdy na jednu stálou pracovní sílu v našem zemědělství jako celku (na jednu pracovní sílu připadá 4,1 ha zemědělské půdy), a to s přihlédnutím k úrovni mechanizace a intenzity výroby, i v porovnání s ostatními státy (tabulka V), můžeme konstatovat, že zatížení jednoho stálého pracovníka zemědělskou půdou není nikterak velké.

V. Počet hektarů zemědělské půdy na jednoho pracovníka v některých státech

Země	Rok	Počet hektarů zem. půdy na jednoho pracovníka	Země	Rok	Počet hektarů zem. půdy na jednoho pracovníka
ČSR	1937	2,2	Finsko	1950	3,1
	1958	4,1	Belgie	1947	4,1
Itálie	1930	2,5	Dánsko	1940	5,6
	1955	2,9		1953	6,2
Rakousko	1939	2,9	Francie	1931	4,6
	1951	3,8		1954	6,7
Nizozemí	1947	3,1	NDR	1956	2,7
			NSR	1956	2,8

Pramen: Yearbook (Produktion) FAO 1953 a 1956

VI.

Země	Rok	Podíl osob činných v zemědělství z celkového počtu osob činných v národním hospodářství v % ¹⁾
Finsko	1950	46,0
Itálie	1954	39,7
Francie	1946	36,5
Československo	1955	32,4
Rakousko	1951	32,2
Norsko	1950	25,9
Dánsko	1950	25,1
NSR	1950	23,3
Belgie	1947	12,1

Pramen: Postavení ČSR ve světovém hospodářství, SNPL, Praha, 1957

¹⁾ Poznámka autorů: Je nutno ovšem přihlídnout k tomu, že tato data nejsou zcela srovnatelná pro odlišný způsob kategorizace činných osob v zemědělství v jednotlivých zemích, spočívající především v zahrnování rodinných příslušníků.

VII. Rozdělení pracovních sil podle sektorů k 1. II. 1958

Závody	ČSR		České kraje		Slovensko	
	absolutně	%	absolutně	%	absolutně	%
Státní sektor	193 396	11,0	141 516	13,9	51 980	7,1
JZD III. a IV. typu	683 354	39,6	466 735	46,1	216 619	29,6
STS	51 732	2,9	33 923	3,4	17 809	2,4
JHR	815 739	46,5	370 299	36,6	445 440	60,9
Zemědělské závody celkem	1,744 221	100,0	1,012 373	100,0	731 848	100,0

Pramen: Statistická ročenka MZLH 1957

K posouzení stavu pracovních sil československého zemědělství nám poslouží i údaje o podílu pracujících v zemědělství na celkovém počtu pracujících v národním hospodářství. Podíl pracujících v našem zemědělství tvoří téměř třetinu a v porovnání s některými státy s vyspělým zemědělstvím je poměrně značný (tabulka VI).

Rozdělení pracovních sil mezi sektory a oblasti

Zabezpečení zemědělství pracovními silami nemůžeme správně posoudit, aniž bychom se nezabývali otázkou jejich rozdělení mezi sektory a jednotlivé oblasti.

Z údajů v tabulce VII je zřejmé, že ve složení pracovních sil nastaly v posledních letech v důsledku rychlého združstevňování značné změny. V roce 1958 již nadpoloviční většinu tvořili pracující v socialistickém sektoru. Přes tyto změny neodpovídá však rozložení pracovních sil podílu jednotlivých sektorů na držbě zemědělské půdy. Toto nerovnoměrné rozdělení pracovních sil se projevuje v různém zatížení stále pracovní síly zemědělskou, respektive ornou půdou v jednotlivých sektorech (viz tabulku IV).

Zatímco v soukromém sektoru jsou značné rezervy pracovních sil, v socialistickém sektoru, i když přihlédneme k daleko vyšší produktivitě práce a tím i k nižší potřebě pracovních sil na 100 ha zemědělské půdy, dochází k nadměrnému zatížení jednoho pracovníka zemědělskou půdou.

Zajímavé je srovnání vývoje tohoto ukazatele v časové řadě za poslední dvě sledovaná období. U státních statků zatížení stále pracovní síly zemědělskou půdou v důsledku růstu obdělávané zemědělské půdy zhruba o 42 000 ha a snížením počtu stálých pracovních sil o 14 000 podstatně vzrostlo, a to z 5,7 ha na 6,6 ha zemědělské půdy. Naproti tomu situace v JZD se při probíhajícím združstevňování značně zlepšila. Počet hektarů na jednu stálou pracovní sílu se snížil z 6,0 ha na 5,1 ha. Připočítáme-li ke stálým pracovním silám ještě pracovníky STS (podle podílu výkonu pro JZD), bude výměra v jednotlivých letech odpovídat 5,5 ha a 4,8 ha zemědělské půdy. Rovněž v soukromém sektoru došlo k nižšímu zatížení pracovní síly zemědělskou půdou, neboť do JZD vstupovaly zatím rychlejším tempem závody s větší výměrou půdy.

K posouzení potřeby pracovních sil můžeme použít výpočtu VÚZE - ČSAZV v Praze z výběrového šetření 51 resp. 50 JZD na základě norem celoroční potřeby práce v JZD (tabulka VIII).

V roce 1955 připadalo na jednu stálou pracovní sílu v JZD průměrně 6,4 ha zemědělské půdy a ve zkoumaném souboru JZD 5,5 ha na práce schopného pra-

VIII. Stupeň zabezpečení zemědělské výroby pracovními silami v JZD

Ukazatel	1953	1954	1955
počet sledovaných JZD	51	51	50
potřeba pracovních sil na 100 ha zeměd. půdy	22,9	22,8	22,4
počet práce schopných družstevníků na 100 ha zemědělské půdy	16,4	17,5	18,0
počet přepočítaných pracovníků na 100 ha zemědělské půdy	20,4	20,6	20,7
stupeň zabezpečení výroby práce schopnými družstevníky v %	71,8	76,7	79,9
stupeň zabezpečení výroby přepočítanými pracovníky v %	88,9	90,3	92,4

covníka. (Podíl přeslechopných z celkového počtu pracovních sil činil 77,7 %.) Potřeba pracovních sil ve zkoumaných družstvech by byla kryta při 4,4 ha zemědělské půdy na jednoho přeslechopného pracovníka.

Jestliže bychom chtěli posoudit současný stav pracovních sil v JZD na základě uvedených propočtů VÚZE - ČSAZV, bylo by třeba vzít v úvahu ještě tato fakta:

a) za poslední leta došlo opět (i když ne k podstatné) úspoře práce v důsledku rostoucí mechanizace, zavádění nové technologie apod.,

b) v důsledku sezónnosti práce bude v zemědělství vždy nutné krýt určité množství spotřebované živé práce sezónními pracovníky,

c) na druhé straně při výpočtu potřeby pracovních sil ve zkoumaných družstvech se vycházelo z dané intenzity výroby (struktury osevních ploch, stavu dobytka atd.), která byla v řadě družstev nepříznivě ovlivněna právě nedostatkem pracovních sil. (V devíti JZD ze zkoumaného souboru připadalo na jednu pracovní sílu více než sedm hektarů zemědělské půdy).

Na základě propočtu VÚZE - ČSAZV a s přihlédnutím k uvedeným faktům lze udělat závěr, že bilance pracovních sil není v družstevním sektoru vcelku ještě plně vyrovnána, i když se již neprojevuje tak tíživý nedostatek pracovních sil jako v minulých letech.

Na potřebu pracovních sil můžeme usuzovat i z rozboru hospodaření JZD, konaného Státním úřadem statistickým.*) V tomto případě použijeme třídění závodů podle dosažené hrubé produkce na jeden hektar zemědělské půdy.

IX.

Ukazatel	Řepařská oblast			Bramborářská oblast		
	do 3900 Kčs	3901-5250 Kčs	nad 5250 Kčs	do 2900 Kčs	2901-4250 Kčs	nad 4250 Kčs
počet JZD	72	84	82	119	165	66
počet hektarů zeměd. půdy, připadající na 1 stálého pracovníka	6,0	5,0	3,9	7,4	5,6	4,5
hrubá zeměděl. produkce připadající na jednoho stálého pracovníka v Kčs	19 093	23 358	24 301	16 558	19 724	21 981
hrubá zeměděl. produkce připadající na 1 ha zemědělské půdy v Kčs	3 164	4 668	6 222	2 244	3 250	4 843

Z tabulky IX je na první pohled patrna souvislost mezi zatížením stálé pracovní síly zemědělskou půdou a hospodářskými výsledky, dosahovanými v jednotlivých skupinách JZD. Nás především zajímá fakt, že ve skupině družstev s největší intenzitou zemědělské výroby je dosahováno současně i nejvyšší produktivity práce a že v této skupině družstev připadá na jednu pracovní sílu v řepařské oblasti průměrně 3,9 ha a v bramborářské oblasti 4,5 ha zemědělské půdy. To zhruba odpovídá současnému zatížení stálé pracovní síly zemědělskou půdou v našem zemědělství jako celku (tj. 4,1 ha zemědělské půdy).

*) Výsledky hospodaření JZD v roce 1957 (materiál ze zpracování ročních výkazů za české kraje) — SÚS 1959.

Velmi rozdílné je zabezpečení potřeby pracovních sil v jednotlivých oblastech. Zatímco na Slovensku je zemědělství v průměru vybaveno dostatečným počtem pracovních sil a při dokončení združstevnění lze počítat s tím, že část těchto pracovních sil může být uvolněna pro ostatní odvětví národního hospodářství, v českých krajích je situace méně příznivá (viz tabulku IV). Zvláště vážný nedostatek pracovních sil je v pohraničních oblastech (tabulka X).

X. Zatížení pracovních sil zemědělskou půdou v pohraničních oblastech a ve vnitrozemí českých krajů v roce 1956

Skupiny zemědělských závodů	České kraje		
	pohraničí	vnitrozemí	celkem
státní statky	7,0	4,9	5,5
JZD III. a IV. typu	7,2	5,3	5,6
jednotlivě hospodařící rolníci	4,4	3,4	3,5
zemědělské závody úhrnem	6,4	4,0	4,3

Pramen: Rozbor soupisu osob trvale činných o pomáhajících v zemědělství k 1. II. 1956, SÚS

Velká nerovnoměrnost však existuje i mezi jednotlivými kraji, okresy a závody. Například v kraji Ostrava a Gottwaldov připadá na jednu stálou pracovní sílu 3,0 ha zemědělské půdy, v kraji Pardubice 3,9 ha, ale v krajích Plzeň 5,3 ha, Ústí nad Labem 5,5 ha a Karlovy Vary dokonce 8,6 ha zemědělské půdy. Tento stav byl způsoben nerovnoměrným rozvojem výrobních sil za kapitalismu, různým podílem pohraničních okresů v jednotlivých krajích a konečně i živelností při odčerpávání pracovních sil ze zemědělství v poválečném období.

Pokud jde o strukturální změny pracovních sil, pak nejvíce nás zajímají změny ve věkovém složení pracovníků, na nichž je značně závislé i jejich produktivní využití. Věkové složení stálých pracovníků se stalo v posledních letech velmi vážným problémem, neboť přes všechna opatření se věková struktura osob trvale činných v zemědělství celkově nelepší. Potvrzuje to srovnání věkové struktury trvale činných osob v českých zemích v letech 1930, 1947, 1954 a 1958 v tabulce XI.

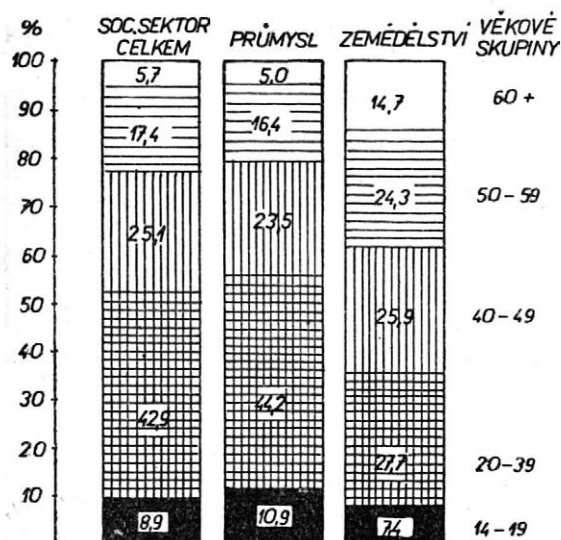
Jak možno vyčíst z poměrných čísel struktury, došlo zvláště v poválečném období k značnému přesunu pracovních sil do starších věkových skupin. Tyto změ-

XI. Věková struktura trvale činných osob v zemědělství v českých krajích

Věková skupina	1930	1947	1954	1958
15—19	12,5	11,5	5,3	6,4
20—39	41,9	36,1	27,4	29,8
40—49	17,1	23,4	28,0	25,1
50—59	15,5	16,5	25,0	25,3
60 a více	13,0	12,5	14,3	13,4
celkem	100,0	100,0	100,0	100,0

Prameny: Čs. statistika, sv. 113 - Sčítání lidu v Československu k 1. XII. 1930, díl II, část 2. - Československá statistika, sv. 184 - Sčítání obyvatelstva v letech 1946 a 1947. - Statistická ročenka MZLH, 1957.

ny ve věkové struktuře potvrzují i ukazatelé přirozené změny zemědělského obyvatelstva ve srovnání s průmyslovým a ostatním obyvatelstvem. V poválečném období klesá u zemědělského obyvatelstva proti obyvatelstvu nezemědělskému i porodnost. Pokud jde o úmrtnost zemědělského obyvatelstva, pak v českých krajích vzrostla a na Slovensku naopak silně klesla. Svědčí to nejen o nižší předválečné životní úrovni na Slovensku, ale i o současné příznivější věkové struktuře v porovnání s českými kraji. Rovněž vitální indexy u zemědělského obyvatelstva klesají na rozdíl od průmyslového a ostatního obyvatelstva, přičemž počet živě narozených na 100 zemřelých klesá v českých krajích daleko rychleji než na Slovensku.

Graf 1

Věková struktura dělníků ve výrobě v ČSR. Prameny: jednorázové zjišťování věkové struktury pracovníků socialistického hospodářství k 30. IV. 1955 - SÚS. - Soupis osob trvale činných v zemědělství k 1. II. 1956 - SÚS

struktura osob trvale činných v zemědělství se projevuje i na jejich průměrném věku, který se v roce 1958 opět zvýšil.

Nepříznivé věkové složení osob trvale činných v zemědělství je vážným problémem pro zajištění zvyšujících se požadavků na růst zemědělské produkce. Uka-

Generační problém u stálých pracovních sil v zemědělství není ve všech sektorech stejný. Nejtíživější je v JZD a v soukromém sektoru, což v průběhu združstevňování ovlivní věkové složení družstevníků. V JZD k 1. II. 1958 pracovalo v ČSR pouze 5,3 % čtrnácti- až devatenáctiletých a podíl šedesátiletých a starších činil 12,1 %. U státních statků je situace příznivější, neboť podíl mladistvých činil 11,6 % a podíl pracovníků starších šedesáti let činil 6,5 %. V českých krajích je věková struktura méně příznivá než na Slovensku. Vcelku je v ČSR téměř 38 % osob, trvale činných v zemědělství, starších padesáti let. Zhoršující se věková

XII. Průměrný věk trvale činných osob v zemědělství k 1. II. 1956 a k 1. II. 1958

Skupiny zemědělských závodů	ČSR		České kraje		Slovensko	
	1956	1958	1956	1958	1956	1958
státní statky	38,1	39,1	38,7	39,9	36,6	37,0
JZD III. a IV. typu	44,0	44,6	44,5	45,0	43,0	43,9
jednotlivě hospodařící rolníci	44,2	46,6	45,0	46,7	43,3	44,2
STS	—	32,6	—	32,6	—	32,6
zemědělství celkem	43,6*)	44,0	44,1*)	44,5	42,8*)	43,3

*) V roce 1956 bez pracovníků STS

Prameny: Rozbor soupisu osob trvale činných a pomáhajících v zemědělství k 1. II. 1956 - SÚS. - Statistická ročenka MZLH 1957

zuje to srovnání věkové struktury stálých pracovních sil v zemědělství s věkovou strukturou pracovníků socialistického sektoru odvětví materiální výroby a průmyslu, kde je značně příznivější věkové složení, a to jak u kategorie produktivních pracovníků, tak i u krajních věkových skupin (viz graf 1).

Z nepříznivé věkové struktury je třeba vyvodit tyto závěry:

1. Pokud nebude zlepšena věková struktura, je třeba v zemědělství počítat s nižší průměrnou výkonností pracovních sil, což ovlivní i celkovou potřebu pracovních sil v zemědělství.

2. Je třeba počítat s rychlým přirozeným úbytkem pracovních sil v zemědělství (13,2 % pracovních sil je ve skupině nad 60 let).

3. U značné části pracovníků vyšších věkových skupin nelze předpokládat podstatné zvýšení kvalifikace.

Velmi důležitým ukazatelem v našem zemědělství je struktura pracovních sil podle pohlaví.

Naše vesnice má z hlediska zaměstnání obyvatel ve většině případů charakter zemědělskopřůmyslový, v oblastech se silně rozvinutým průmyslem dokonce průmyslově zemědělský. K tomuto faktu musíme přihlédnout při posuzování zdrojů pracovních sil pro zemědělství. Protože ženy budou vždy tvořit důležitou část těchto zdrojů, musíme počítat jako s přirozeným zjevem, že jejich podíl na pracovních silách v zemědělství bude představovat nadpoloviční většinu.

XIII. Vývoj podílu trvale činných žen v zemědělství k 10. I. 1955 a 1. II. 1958

Skupiny zemědělských závodů	ČSR		České kraje		Slovensko	
	1955	1958	1955	1958	1955	1958
státní statky	39,0	36,8	44,9	42,5	24,7	20,9
JZD III. a IV. typu	49,1	53,7	55,6	57,4	36,9	45,6
jednotlivě hospodařící						
rolníci	59,0	62,0	58,8	62,0	59,2	62,0
STS	10,1	11,8	11,2	12,4	10,0	10,5
celkem	54,4	54,5	55,4	55,5	52,9	53,1

Prameny: Rozbor soupisu osob trvale činných a pomáhajících v zemědělství k 15. XII. 1956 - SÚS. — Statistická ročenka MZLH 1958.

V roce 1930 činil podíl žen v zemědělství 57,4 %. Srovnáme-li k tomuto číslu údaje v tabulce XIII, vidíme, že podíl žen v současné době je nižší a že se podstatně nezvyšuje. Zároveň jsou značné rozdíly mezi jednotlivými zeměmi a sektory.

Na Slovensku tvoří více než 50 % ženy jen v soukromém sektoru, zatímco v JZD a na státních statcích je jejich podíl velmi nízký. Podíl žen na celkovém počtu pracujících, zejména pak na Slovensku, je do určité míry podhodnocen v důsledku toho, že při zakládání JZD určitý počet žen nepřistoupí za členy družstva a že tudíž nejsou zahrnuty do stálých pracovních sil, i když většina z nich nadále trvale v zemědělství pracuje. Přesto malý podíl počtu žen na Slovensku svědčí ještě o určitých pracovních rezervách v zemědělství.

Vycházíme-li z toho, že ženy vcelku tvoří a i po dokončení socializace budou tvořit nadpoloviční většinu stálých pracovních sil, musíme věnovat zvýšenou pozornost vytváření podmínek pro jejich plné zapojení do pracovního procesu. Nižší

jejich pracovní účast vyplývá z toho, že žena nemůže vykonávat některé druhy těžké fyzické práce a že musí věnovat určitou část pracovní doby domácnosti a osobnímu doplňkovému hospodářství. Při dalším zavádění mechanizace, doprovázené růstem kvalifikace žen, při rozšiřování sociálních zařízení, jako jeslí, závodních kuchyní apod., a při předpokládaném odstranění osobního doplňkového hospodářství bude se pracovní účast na společném hospodářství mezi ženami a muži postupně vyrovnávat.

Závěry

vyplývající ze stavu a struktury pracovních sil

Na základě předchozí charakteristiky stavu a struktury pracovních sil můžeme učinit tyto závěry:

Úbytek značného počtu stálých pracovních sil v zemědělství znamenal především využití rezerv, které ve formě skryté nezaměstnanosti vytvořila na vesnici kapitalistická společnost.

Dalším zdrojem pro uvolňování pracovních sil ze zemědělství, který se postupně stává hlavním, je úspora práce v důsledku vybudování socialistických výrobních vztahů a rozvoje výrobních sil na vesnici.

Odchod pracovních sil ze zemědělství měl však většinou živelný charakter a jeho průběh byl ovlivňován spíše vytvářením podmínek mimo zemědělství. Odchod pracovních sil byl tak často v rozporu s potřebami samotného zemědělství. To je také příčina, proč v tomto období nebyla zmírněna, ale částečně se ještě prohloubila disproporce v rozmístění pracovních sil v teritoriálním průřezu, kterou jsme zdědili po kapitalistické společnosti.

Současně se v průběhu združstevňování vytvořilo nerovnoměrné rozdělení pracovních sil mezi jednotlivými sektory.

Živelný odchod pracovních sil rovněž nepříznivě ovlivnil i věkovou strukturu v zemědělství.

Na tomto základě vznikla disproporce mezi potřebou a krytím práce v zemědělství. Tato disproporce byla v důsledku opatření, uskutečněných na základě usnesení X. sjezdu KSČ, zmírněna, nikoli však plně odstraněna. Je všeobecně známo, že uvedená disproporce velmi nepříznivě ovlivňuje vývoj celého našeho zemědělství. Její řešení vystupuje proto jako velmi naléhavý úkol.

Porovnáme-li současný poměr mezi pracovními silami a zemědělskou půdou v našem zemědělství jako celku s potřebou pracovních sil, kterou můžeme do jisté míry odvodit z údajů v tabulkách VIII a IX, vezmeme-li v úvahu další vývojovou tendenci, která bude spočívat v poklesu spotřeby živé práce v zemědělství, a dále fakt, že pracovní síly v zemědělství se u nás podílejí poměrně vysokým procentem na stavu všech pracovních sil, dojdeme k závěru, že uvedenou disproporci není třeba — a v současné době ani nelze — řešit zvyšováním absolutního počtu pracovních sil v zemědělství.

Disproporce mezi potřebou a krytím živé práce v současné době nespočívá tedy v celkovém nedostatku pracovních sil v zemědělství, ale především v jejich nevyhovujícím rozmístění a struktuře. K zabezpečení zemědělství pracovní silou je třeba proto řešit především tyto hlavní úkoly:

1. Odstranit nerovnoměrné rozdělení pracovních sil podle sektorů.
2. Zlepšit územní rozdělení pracovních sil.

3. Zlepšit věkovou strukturu pracujících v zemědělství.

4. Vytvořit ekonomické a sociální podmínky pro plné zapojení žen do pracovního procesu v zemědělství.

Nerovnoměrné rozdělení pracovních sil mezi sektory bude prakticky vyřešeno socializací. Soukromý sektor představuje značné skryté zdroje pracovních sil. Posuzujeme-li celkový počet pracovních sil v zemědělství ve vztahu k zemědělské půdě (4,1 *ha* zemědělské půdy na jednu stálou pracovní sílu) z hlediska potřeb socialistické velkovýroby, dojdeme k závěru, že tento počet je dostačující. Je ovšem třeba zabránit odchodu pracovních sil ze zemědělství při združstevňování.

Vážnější otázkou je nerovnoměrné teritoriální rozložení pracovníků, které způsobuje, že v některých oblastech a závodech existuje značný nedostatek, a naopak některé vykazují přebytek pracovních sil. Především je třeba řešit otázku pohraničních oblastí. Zde je nedostatek pracovních sil nejvýznamnější a zároveň zde prakticky neexistují místní zdroje pracovních sil. Jediným možným řešením je přesun pracovních sil, i když je to opatření obtížné a nákladné. Jak vyplývá ze zkušeností, nelze celý tento proces uskutečnit v krátké době. Jako jediná správná cesta se proto jeví postupné komplexní doosídlování pohraničních oblastí, a to tak, že nejdříve budou doosídlovány oblasti, kde jsou přirozené podmínky pro rozvoj zemědělství nejprůhodnější. Jestliže však nemůžeme v krátké době plně zabezpečit všechny oblasti v pohraničí pracovní silou, neznamená to, že nelze disproporci mezi potřebou a krytím živé práce řešit jinými cestami. Jde o taková opatření, která by přispěla k maximální úspoře práce a tím i ke snížení požadavků na množství pracovních sil, aniž by přitom klesla intenzita výroby. Je to především přednostní zabezpečení těchto oblastí mechanizačními prostředky. Velmi důležitá je rovněž otázka výrobního zaměření. Zkušenosti ukázaly, že v oblastech se značným nedostatkem pracovních sil přinese výrobní zaměření (jde především o strukturu osevních ploch), které odpovídá danému stavu pracovních sil, lepší výsledky, projevující se v celkovém množství vyrobené produkce z hektaru, než mnohdy intenzivnější zaměření, pro které není zajištěno potřebné množství pracovních sil. V druhém případě dochází nejen k faktické nižší intenzitě výroby (z hlediska výsledných ukazatelů), ale i k plýtvání materiálními prostředky, což se projevuje ve vysokých nákladech na výrobu a konec konců i ve snižování úrodnosti půdy.

Ve vnitrozemí bývá nedostatek pracovních sil v místech se silně vyvinutým průmyslem. Při řešení tohoto problému je třeba se zaměřit především na lepší využívání místních zdrojů pracovních sil a teprve v krajních případech uvažovat o přesunu pracovních sil z jiných odvětví. Na druhé straně v některých oblastech a závodech, kde je přebytek pracovních sil, je možno uvažovat o jejich přesunu do jiných odvětví. V těchto případech je však třeba postupovat velmi opatrně. I ve většině těchto celků je vysoká věková struktura. Pro odchod do jiných odvětví přicházejí v úvahu jen pracovní síly mladé či středního věku. Jejich přesunem do jiných odvětví by však došlo k dalšímu zhoršení věkové struktury a k narušení celého reprodukčního procesu pracovních sil v dané oblasti nebo závodě. V důsledku vysoké věkové struktury lze předpokládat, že přirozený úbytek pracovních sil bude v nejbližší době rychle postupovat. Z tohoto hlediska se jeví přebytek pracovních sil v řadě případů jako dočasný a využití všech pracovních sil lze řešit zvyšováním intenzity výroby, popřípadě rozvojem vedlejší a doplňkové výroby. Za úvahu by stálo i přezkoumání podmínek plánovitého přesunu zemědělského obyvatelstva z přebytkových oblastí do míst s vážným nedostatkem pracovních sil v zemědělství.

V současné době, kdy reprodukční proces pracovní síly v zemědělství z hlediska věkové struktury je značně narušen, je třeba věnovat mimořádnou pozornost

i této otázce. Zlepšení nerovnoměrné věkové struktury si vyžaduje především získání dostatečného počtu mladých pracovních sil, ale i doplnění věkové skupiny od 20 do 40 let. Tento požadavek plně odpovídá i zdrojům, které máme v současné době pro zemědělství k dispozici.

Nábor mládeže do zemědělství není uspokojivě plněn. V roce 1958 bylo místo plánovaných 44 000 mladých pracovníků získáno jen 37 500. Kromě toho se stále setkáváme s jejich samovolným odchodem ze zemědělství. Dosavadní zkušenosti ukázaly, že získání dostatečného počtu mladých pracovních sil do zemědělství nelze řešit administrativní cestou. Nejde jen o získání, ale současně i o trvalé udržení mládeže v zemědělství, a k tomu je třeba vytvořit nezbytné ekonomické i kulturní podmínky na vesnici. Je to velmi široký okruh otázek a zdaleka nejde jen o výši osobních příjmů v zemědělství, i když i tato otázka přirozeně hraje důležitou úlohu.

Poukážeme alespoň stručně na některé důležité problémy. V důsledku klesající natality zemědělského obyvatelstva v poválečném období bude nutno část potřeby mladých pracovních sil krýt mládeží z města. Mimořádný význam má proto uplatnění správné výchovy na školách. Z tohoto hlediska má zásadní význam reforma školství, kdy se žáci přímo v závodech budou seznamovat se zemědělskou výrobou.

Dalším základním předpokladem k získání dostatečného počtu mladých pracovních sil je podstatné zvýšení technického vybavení práce v zemědělství. S růstem používané techniky bude se rychle zvyšovat i potřeba kvalifikovaných kádrů v zemědělství. Mnozí pracovníci, ať už v zemědělských správách nebo v závodech, si často neuvědomují, že nelze získávat mládež do zemědělství jako nekvalifikované pracovní síly. Z tohoto hlediska má velký význam zavedení povinné učební doby v zemědělství. Je však třeba, aby závody, které zajišťují praktický výcvik učnů, věnovaly tomuto úkolu daleko větší pozornost než dosud.

Získání dostatečného počtu mladých pracovních sil do zemědělství brzdí i vysoká sezónnost práce, která způsobuje nerovnoměrné pracovní zatížení i nerovnoměrné příjmy během roku. I když je možno uplatnit celou řadu opatření, vedoucích ke snížení sezónnosti práce, není tato otázka zatím uspokojivě řešena.

Postupně je třeba řešit i otázku sociálního zabezpečení pracujících v JZD.

K řešení nepříznivé věkové struktury přispěje i získání pracovních sil středního věku. Současně se tak vytvoří podmínky pro rovnoměrný reprodukční proces pracovních sil v zemědělství. Značným zdrojem těchto pracovních sil jsou především ženy nezemědělských pracovníků, bydlících na vesnici. Rovněž pro větší zapojení žen do socialistické zemědělské výroby je třeba vytvořit nezbytné podmínky. Jde především o tato opatření: ulehčení práce žen, především rychlou mechanizací živočišné výroby a takzvaných „ženských prací“ v rostlinné výrobě, odstranění zbytků nerovnosti mezi muži a ženami při odměňování za práci, zřizování různých sociálních zařízení, jako jeslí, školek, závodních kuchyní apod.

Proces reprodukce pracovních sil, který má dlouhodobý charakter, si vyžaduje řešení problémů pracovních sil nejenom z hlediska současného stavu, ale je třeba přihlížet k blízké i vzdálenější perspektivě.

Dokončení združstevnění a předpokládaný rozvoj výrobních sil v zemědělství vytvoří vhodné podmínky pro růst produktivity práce a povede i při současném růstu intenzity výroby ke snižování potřeby živé práce v zemědělství. Jestliže zatím probíhá úspora práce pomalým tempem, lze předpokládat, že v dalších letech s postupným upevňováním socialistické velkovýroby se potřeba pracovních sil v zemědělství bude snižovat rychleji. Na druhé straně rovněž úbytek pracovních sil vlivem vysoké věkové struktury bude v nejbližších letech probíhat rychlým

tempem a lze předpokládat, že bude vyšší než úspora pracovních sil. Vcelku tedy nebude zemědělství v nejbližších letech zdrojem pracovních sil pro ostatní odvětví a i v příštím období bude nutné řešit zabezpečení potřeby práce v zemědělství.

Jak už jsme poukázali, bude v různých oblastech třeba přistoupit k otázce pracovních sil odlišným způsobem podle konkrétních místních podmínek. Péče o zajištění dostatku pracovních sil musí spočívat především na jednotlivých závodech (JZD), což si většina vedoucích pracovníků zemědělských závodů dostatečně neuvědomuje.

Základem pro správné řešení této otázky je především vypracování bilance pracovních sil, a to s perspektivou několika let. Bude třeba zajistit, aby všechna JZD zahrnula do perspektivního plánu na třetí pětiletku zároveň plán práce. Tento plán musí obsahovat nejenom předpokládanou potřebu práce, ale i zdroje, které tuto potřebu zajistí. Součástí plánu práce se musí stát plán zvyšování kvalifikace kádrů. Rovněž bude třeba vypracovat plán opatření, která povedou ke stabilizaci pracovních sil, zejména mládeže. Plán práce je třeba konkrétnizovat v ročních plánech a s ohledem na značnou nevyrovnanost ve spotřebě práce během roku i v jednotlivých sezónních plánech. Při vypracování plánu práce je třeba především se zaměřit na odhalení a využití vnitropodnikových rezerv ve snižování potřeby práce a rezerv v lepším využití pracovních sil.

Získání nových pracovních sil je třeba posuzovat jak z hlediska samotného zabezpečení potřeby práce, tak i z hlediska dlouhodobého úkolu zajištění reprodukce pracovních sil v daném závodě.

V úvahu přicházejí tyto zdroje pracovních sil:

1. Plynulé doplňování zemědělství mladými pracovními silami ze škol. Závody musí cítit odpovědnost za jejich získání i za jejich další odbornou a politickou výchovu.

2. Využívání místních rezerv pracovních sil. Z těchto zdrojů (jde převážně o ženy) je třeba zajistit jak další stálé, tak i sezónní pracovníky.

3. Přesun pracovních sil z jiných odvětví. Jde především o pracovníky, kteří na vesnici bydlí, popř. vlastní menší výměru půdy. Tento zdroj přichází v úvahu jen ve výjimečných případech, a to buď v místech, kde nelze potřebu pracovních sil zajistit z předcházejících zdrojů, nebo v případech, kdy jde o pracovníka s dobrou odbornou politickou kvalifikací a jeho přechod přispěje k upevnění JZD.

K objektivnějšímu posouzení pohybu zaměstnanosti v našem zemědělství by značně přispělo zjišťování pracnosti u hlavních zemědělských výrobků. Vyřešení tohoto úkolu by umožnilo nejen lépe posuzovat změny produktivity zemědělské práce, ale i míru úspor živé práce a vliv mechanizace na tyto úspory. Postupné zavedení evidence odpracované doby by zpřesnilo statistiku pracovních sil v zemědělství, umožnilo by přepočítat neplně zaměstnaných osob (pomáhajících, brigádníků apod.) a poskytlo by jasnější představu o využití pracovních sil v zemědělství. Tím by se zároveň vytvořily podmínky pro sestavení přesnější bilance pracovních sil.

Souhrn

Sledování pohybu pracovních sil československého zemědělství a jeho příčin si vyžaduje stálou a hlubší pozornost. Je tomu jednak proto, že pokles zaměstnanosti stálých pracovních sil v zemědělství je po druhé světové válce prudký a evidence a statistika pracovních sil a odpracované doby není, bohužel, dosud na takové úrovni, aby umožnila patřičnou kontrolu probíhajících změn.

K zhodnocení toho, zda pokles trvale činných osob v zemědělství odpovídá změnám pracovních hlavních zemědělských produktů, tzn. v souhrnu potřeby živé práce na daný objem zemědělské produkce, nemáme dosud spolehlivé údaje. Proto v rozboru bylo nutno vyjít ze vztahů mezi pracovními silami a produkcí, pracovními silami a zemědělskou půdou, změnami ve vybavení zemědělské práce mechanizačními prostředky, energií ap.

Sledování zaměstnanosti v zemědělství se však nemůže omezit jen na kvantitativní změny počtu pracovních sil. U pracovních sil v našem zemědělství se projevuje zhoršující se věková struktura a rovněž družstevní velkovýroba a postupující mechanizace klade neustále větší nároky na zvyšování kvalifikace pracovních sil.

Ekonomové, posuzující vážnost nedostatku pracovních sil v čs. zemědělství a další potřebný vývoj jejich počtu, zaujímají různé názory, což mimo jiné svědčí o tom, že posouzení daného problému je velmi relativní. Vyjdeme-li ze srovnání ukazatelů vybavenosti zemědělské půdy pracovními silami, podílů činných osob v zemědělství na celkovém počtu ekonomicky činného obyvatelstva v národním hospodářství ČSR a jiných zemí přibližně stejnými podmínkami, nelze dobře hovořit o absolutním nedostatku pracovních sil v našem zemědělství. Nedostatek pracovních sil se projevuje především z hlediska jejich územního rozložení, jako je tomu např. v některých částech českého pohraničí. Rovněž různá potřeba pracovních sil je u jednotlivých sektorů.

Při hodnocení dat, získaných v soupise SÚS, nelze přehlédnout tu skutečnost, že předválečné a poválečné údaje jsou sice z formálního hlediska vcelku srovnatelné, avšak ve skutečnosti, z hlediska účasti těchto pracovníků ve výrobě, jsou mezi nimi značné rozdíly. Je možno právem předpokládat, že soubor trvale činných osob, zjištěných v posledních letech, je z hlediska jejich účasti v zemědělské výrobě sourodějším souborem. Protože však údaje za rok 1930 bereme za základ a jinou volbu, pokud jde o předválečné údaje nemáme, je tím nutně ovlivněno i tempo poklesu stálých pracovních sil v zemědělství. Jelikož lze prokázat, že část stálých pracovních sil při zakládání družstev se nezařazuje mezi stálé pracovníky JZD (jde hlavně o ženy) a přitom v zemědělství nadále pracují, je z tohoto hlediska pokles stálých pracovních sil v čs. zemědělství ve skutečnosti pozvolnější.

Hlubší zkoumání zaměstnanosti v zemědělství si vyžaduje i určité metodologické nároky na zemědělskou statistiku, ať již jde o klasifikaci pracovních sil v zemědělství podle účasti na výrobě nebo zavedení odhadů pracovních hlavních zemědělských výrobků na základě výběrového šetření.

К вопросу численности и структуры рабочей силы в чехословацком сельском хозяйстве

Изучение движения рабочей силы в чехословацком сельском хозяйстве и его причин требует неустанного и более тщательного внимания, отчасти потому, что снижение занятости среднегодовых работников сельского хозяйства после второй мировой войны проявляется весьма резко, а учет и статистика рабочей силы и затраченного времени, к сожалению, до сих пор находится не на таком уровне, который дал бы возможность проводить соответствующий контроль происходящих перемен.

Для того чтобы судить, соответствует ли снижение численности среднегодовых сельскохозяйственных работников изменениям в трудоемкости при производстве основных сельскохозяйственных продуктов, т. е. общая затрата живого труда данному объему сельскохозяйственной продукции — до сих пор не имеется надеж-

ных показателей. Поэтому в анализе необходимо было исходить из соотношений между рабочей силой и продукцией, рабочей силой и сельскохозяйственной землей, изменениями в оснащении сельского хозяйства средствами механизации, энергии и т. п.

Изучение занятости в сельском хозяйстве нельзя, однако, ограничить только количественным изменением численности рабочей силы. Среди работников нашего сельского хозяйства проявляется тенденция к ухудшению возрастной структуры; равным образом кооперативное крупное производство и прогрессирующая механизация предъявляют все большие требования к повышению квалификации рабочей силы.

Экономисты, оценивая важное значение недостатка рабочей силы в чехословацком сельском хозяйстве и необходимость повышения ее численности, высказывают различные точки зрения, а это, помимо другого, свидетельствует о том, что оценка такой проблемы весьма относительна. Исходя из сопоставления показателей оснащенности сельскохозяйственных угодий рабочей силой, доли работников, занятых в сельском хозяйстве в общем числе экономически активного населения в народном хозяйстве Чехословакии и иных странах с приблизительно такими же условиями, нельзя говорить об абсолютном недостатке рабочей силы в сельском хозяйстве. Нехватка рабочей силы проявляется, главным образом, с точки зрения ее территориального размещения, как это имеется, например, в некоторых частях чешских пограничных областей. Равным образом потребность в рабочей силе в отдельных секторах различна.

При оценке данных, установленных в отчете Государственного статистического управления, нельзя упускать из виду тот факт, что довоенные и послевоенные показатели, хотя с формальной точки зрения и в общем сравнимы, но фактически, с точки зрения участия этих работников в производстве, между ними имеются значительные различия. Можно, по праву, предполагать, что комплект среднегодовых работников, зарегистрированных в последние годы, с точки зрения их участия в сельскохозяйственном производстве, представляет более однородное целое. Ввиду того, что за основу берутся показатели 1930 года, — других, поскольку речь идет о довоенных показателях, у нас нет — этот факт неизбежно оказывает влияние и на темп снижения численности среднегодовых работников в сельском хозяйстве. Ввиду того что можно доказать, что часть рабочей силы при основании кооперативов не включается в число общегосударственных работников ЕСХК (речь идет главным образом о женщинах), хотя они продолжают работать в сельском хозяйстве, учитывая этот факт можно считать, что снижение численности рабочей силы в чехословацком сельском хозяйстве фактически по существу менее резкое.

Более подробное изучение вопроса занятости в сельском хозяйстве обусловлено и известными методологическими требованиями к сельскохозяйственной статистике, идет ли речь о классификации рабочей силы в сельском хозяйстве согласно участию в производстве или о введении оценки трудоемкости процессов при производстве основных сельскохозяйственных продуктов на основе специального исследования.

Zur Frage der Anzahl und Struktur der Arbeitskräfte in der tschechoslowakischen Landwirtschaft

Die Beobachtung der Bewegung der Arbeitskräfte in der tschechoslowakischen Landwirtschaft und ihrer Ursachen erfordert unsere ständige und verstärkte Aufmerksamkeit. Einmal deshalb, weil die Verminderung der Beschäftigung der ständigen Arbeitskräfte in der Landwirtschaft nach dem Zweiten Weltkrieg eine sehr starke ist und die Evidenzführung und Statistik der Arbeitskräfte und der geleisteten Arbeitszeit leider bisher noch kein solches Niveau erreicht hat, das eine entsprechende Kontrolle der eingetretenen Veränderung ermöglichen würde.

Um bewerten zu können, ob die Verminderung der ständig in der Landwirtschaft Tätigen den Veränderungen in den Arbeitsansprüchen der landwirtschaftlichen Produkte, d. h. der Summe des Aufwandes an lebendiger Arbeit für den gegebenen Umfang der landwirtschaftlichen Produktion entspricht, fehlen uns bisher noch verlässliche Angaben. Bei der Analyse muß daher von den Beziehungen zwischen Arbeitskräften und Produktion, Arbeitskräften und landwirtschaftlicher Nutz-

fläche, von den Veränderungen der Ausstattung der Landarbeit mit Mechanisierung, Elektroenergie usw. ausgegangen werden.

Die Untersuchung der Beschäftigung in der Landwirtschaft kann sich jedoch nicht nur auf die quantitativen Veränderungen der Arbeitskräfteanzahl beschränken. Bei den Arbeitskräften in unserer Landwirtschaft macht sich eine sich verschlechternde Altersstruktur geltend und auch die genossenschaftliche Großproduktion und fortschreitende Mechanisierung stellt ständig höhere Anforderungen an die Verbesserung der Qualifizierung der Arbeitskräfte.

Die Betriebswirte, die die Ernsthaftigkeit des Arbeitskräftemangels in der tschechoslowakischen Landwirtschaft und die weitere notwendige Entwicklung des Arbeitskräftebesatzes beurteilen, sind unterschiedlicher Auffassung, was unter anderem dafür spricht, daß die Beurteilung dieses Problems sehr relativ ist. Wenn wir von einem Vergleich der Kennziffern des auf die landwirtschaftliche Nutzfläche bezogenen Arbeitskräftebesatzes, vom Anteil der in der Landwirtschaft Tätigen an der Gesamtzahl der in der Volkswirtschaft der ČSR und anderer Länder mit annähernd gleichen Bedingungen ökonomisch tätigen Bevölkerung ausgehen, kann von einem absoluten Arbeitskräftemangel in unserer Landwirtschaft eigentlich nicht die Rede sein. Der Arbeitskräftemangel macht sich vor allem vom Gesichtspunkt der territorialen Verteilung der Arbeitskräfte bemerkbar, wie z. B. in einigen Teilen des böhmischen Grenzgebietes. Auch die einzelnen Sektoren haben einen unterschiedlichen Arbeitskräftebedarf.

Bei der Bewertung der durch eine Erhebung des Staatlichen Statistischen Amtes erzielten Angaben darf die Tatsache nicht übersehen werden, daß die Vorkriegs- und Nachkriegsdaten zwar vom formalen Gesichtspunkt im großen ganzen vergleichbar sind, daß jedoch tatsächlich, vom Blickwinkel des Anteils dieser Werktätigen an der Produktion, große Unterschiede zwischen ihnen bestehen. Es kann mit Recht vorausgesetzt werden, daß der in den letzten Jahren ermittelte Komplex der ständigen Tätigen vom Gesichtspunkt ihrer Beteiligung an der landwirtschaftlichen Produktion ein artverwandterer Komplex ist. Da wir jedoch die Angaben für das Jahr 1930 als Grundlage nehmen und, was die Vorkriegsangaben angeht, keine andere Wahl haben, so ist damit auch das Tempo der Abnahme der ständigen Arbeitskräfte in der Landwirtschaft notwendigerweise beeinflusst. Da es sich nachweisen läßt, daß sich ein Teil der ständigen Arbeitskräfte bei der Gründung der Genossenschaften nicht unter die ständigen Mitarbeiter der JZD eingliedert (— es geht hauptsächlich um Frauen) und dabei weiterhin in der Landwirtschaft arbeitet, so ist die Abnahme der ständigen Arbeitskräfte in der tschechoslowakischen Landwirtschaft von diesem Gesichtspunkt in Wirklichkeit allmählicher.

Eine gründlichere Untersuchung der Beschäftigung in der Landwirtschaft erhebt auch gewisse methodologische Ansprüche an die landwirtschaftliche Statistik, sei es nun in bezug auf die Klassifizierung der Arbeitskräfte in der Landwirtschaft nach der Beteiligung an der Produktion, oder in bezug auf die Einführung einer Schätzung des Arbeitsanspruchs der landwirtschaftlichen Hauptprodukte auf Grund einer auswahlmäßigen Untersuchung.

Poznámky k ekonomickému hodnocení meliorací

К вопросу экономической оценки мелиораций

Bemerkungen zur ökonomischen Bewertung von Meliorationen

Inž. Ludvík PARFUS

Redakční rada sborníku ČSAZV „Zemědělská ekonomika“ se rozhodla na podporu práce mladých a nadaných pracovníků zařazovat jejich diplomové nebo dizertační práce. Dnes přinášíme první příspěvek, výtah z diplomové práce inž. Ludvíka Parfusa, který dokončil studium na Vysoké škole zemědělské v Praze. K názorům v předložené práci lze mít pochopitelně i odlišná stanoviska, než jaké vyslovuje autor. Uveřejňujeme ji však především proto, že na úseku ekonomického hodnocení meliorací je i takovýchto prací stále nedostatek. Očekáváme, že případné jiné názory budou redakci předloženy.

Úvod

Ekonomické hodnocení meliorací je v přítomné době nedostačující. Všeobecně se meliorační práce vysoce oceňují a tvrdí se o nich, že jsou jedněmi z ekonomicky nejvýhodnějších investic. Tato tvrzení přesto, že empirie potvrzuje jejich pravdivost, nejsou podložena konkrétními srovnatelnými ekonomickými hodnoceními jednotlivých druhů meliorací. Meliorační podniky vyčíslují ve většině případů jen předběžné kalkulace investičních nákladů na meliorace a výjimečně také kalkulace výsledné. Vlastní ekonomické hodnocení meliorací však nedělají. Úplné ekonomické hodnocení meliorací neuskutečňují ani výzkumné meliorační ústavy. Jejich pracovníci sice zpracovávají ekonomické úvahy o problémech, které řeší, jde však většinou jen o úvahy předběžné nebo nedostatečně ověřené v praxi. Dalším nedostatkem je, že jsou to často pouhé dílčí úvahy, které se neřídí jednotnou metodikou, nejsou proto také srovnatelné a nemohou dát přehled o celkovém ekonomickém hodnocení určitého druhu meliorací.

Nutnost a důležitost ekonomického hodnocení melioračních prací vystupuje do popředí zvláště naléhavě v současné době, kdy se podle usnesení XI. sjezdu KSČ přistupuje k rozsáhlé výstavbě melioračních zařízení, která — spolu s agrotechnickými a ostatními opatřeními — mají zajistit podstatné zvýšení zemědělské výroby. Stát dnes věnuje na meliorační práce vysoké částky. Aby těchto prostředků bylo využito co nejefektivněji, je nezbytně třeba soustavného a jednotného ekonomického hodnocení jednotlivých druhů meliorací. Jedině tak mohou být nalezeny nejvýhodnější varianty melioračních investic, a tím zamezeny ztráty v podobě relativně málo rentabilních investic.

Pro správné ekonomické hodnocení meliorací je nutno nejdříve vytvořit patřičné předpoklady. Těmito předpoklady jsou:

1. Jednotná rámcová metodika ekonomického hodnocení meliorací, rozpracovaná pro jednotlivé druhy nebo skupiny melioračních zásahů. Vhodné by bylo rozpracovat metodiku ekonomického hodnocení trvalých a dočasných meliorací:

a) podle kultur (hodnocení meliorací luk, orné půdy, jednotlivých dalších kultur),

b) podle druhů meliorací (odvodňování, zavodňování atd.),

c) podle výrobních oblastí.

2. Systematická statistická šetření o výsledcích jednotlivých druhů meliorací. Tato šetření by se měla týkat:

a) nákladů na meliorace na jeden hektar, popřípadě na jeden metr melioračních zařízení,

b) výnosů před a po uskutečnění meliorace na témže pozemku,

c) výnosů na sousedních nemeliorovaných pozemcích, majících stejné výrobní podmínky.

Dále by bylo možno a nutno sledovat výsledky a dobu uskutečnění hlavních agrotechnických opatření (orba, hnojení, setí, sklizeň), přezimování ozimů a jakost vypěstovaných produktů na pozemcích meliorovaných a sousedních nemeliorovaných.

Některá tato statistická šetření by mohli vykonávat pracovníci Státního úřadu statistického nebo orgánů zemědělské správy a ostatní speciálnější šetření pracovníci výzkumných ústavů melioračních.

3. Konečně je třeba, aby tato ekonomická hodnocení dělali odborně kvalifikovaní pracovníci, dokonale seznámeni kromě ekonomiky také se zemědělskou a lesnickou výrobou.

Ekonomické hodnocení meliorací

Meliorace jsou s půdou pevně spojená investiční opatření biologické a technické povahy směřující k trvalému a soustavnému zvyšování úrodnosti zemědělské a lesní půdy, tj. opatření na dobu delší než je doba trvání jednoho výrobního cyklu. Meliorace tedy řadíme mezi základní výrobní prostředky. Meliorační investici pak nazýváme celkové množství nákladů na pořízení těchto základních výrobních prostředků.

Ekonomické hodnocení meliorací za kapitalismu se v podstatě omezovalo na zkoumání jejich soukromokapitalistické rentability. Rentabilita byla také považována za jediný rozhodující ukazatel národohospodářské důležitosti meliorací. Výše zisku byla za kapitalismu vždy hlavním kritériem i pro budování melioračních zařízení. Živelné působení ekonomických zákonů kapitalismu se například v Československu projevovalo v územně nerovnoměrné intenzitě meliorační činnosti. Nejživější meliorační ruch v kapitalistickém Československu byl v Čechách a na Moravě, zatímco Slovensko a Podkarpatská Rus zůstávaly v melioračních pracích značně pozadu. I v Čechách je možno v té době pozorovat rozdílné tempo rozvoje melioračních prací. Nejvíce meliorací bylo uskutečněno v průmyslové severní a severovýchodní části Čech. Zde totiž byly blízké materiálové a pracovní zdroje (výroba drenážních trubek a zapracované dělnictvo), blízká odbytiště zemědělských výrobků a pěstovaly se zde intenzivní zemědělské plodiny. Meliorace zde přinášely mnohem větší zisk než na jihu a na západě Čech, i když jejich potřeba tam byla mnohem větší. Maximální rentabilita tedy rozhodovala o intenzitě meliorační činnosti bez ohledu na skutečnou územní potřebu. Přesto, že zjišťování renta-

bility meliorací bylo pro velké kolísání cen zemědělských výrobků velmi problematické, byly za kapitalismu meliorace hodnoceny jako nejrentabilnější investice v zemědělství.

Ekonomické hodnocení melioračních investic v socialistickém hospodaření má velký význam především pro národněhospodářské plánování, neboť pomáhá určit pořadí a proporcionalitu investic. Ekonomické hodnocení slouží také ke zjištění nejvhodnější varianty melioračních investic, především zjištěním jejich efektivnosti a rentability. Meliorační investice v zemědělství musí být také v souladu s podmínkami přírodními i s vnějšími a vnitřními podmínkami zemědělského podniku. Při budování melioračních zařízení se musí brát zřetel na všechny tyto podmínky, aby nevznikaly zbytečné neproduktivní výdaje. Investice musí také odpovídat požadavku komplexního rozvoje hospodářských oblastí a hospodářskému a politickému cíli, vytyčenému v národním hospodářství pro určité období.

Má-li mít meliorační investice patřičný efekt, vyžaduje to často současně i náklady na jiná zařízení a objekty. Proto je také třeba přihlížet k zachování souladu mezi náklady na danou investici a náklady na investice jiné s ní související. Nutnost proporcionality investice v zemědělství je dána již tím, že všechna odvětví zemědělské výroby spolu úzce souvisí, vzájemně se ovlivňují a podmiňují. Při uskutečňování investic se musí často řešit pořadí naléhavosti jednotlivých investic, protože zpravidla není k dispozici takové množství prostředků, kterého by bylo třeba k současnému uskutečnění všech potřebných investic.

Ekonomické hodnocení melioračních investic můžeme rozlišit na:

1. konkrétní hodnocení určitého melioračního díla (má význam zvláště pro investující podnik, tj. pro přímého investora),
2. obecné hodnocení určitého druhu meliorací (má význam především pro plánování rozvoje národního hospodářství a pro plánování rozvoje zemědělské výroby).

Při hodnocení konkrétního melioračního díla rozlišujeme:

- a) hodnocení předběžné,
- b) hodnocení výsledné.

Předběžné ekonomické hodnocení má význam především pro plánování a pro volbu varianty určitého melioračního zásahu. Výsledné ekonomické hodnocení stanoví skutečně dosažený ekonomický efekt meliorace. Jeho význam tkví také v tom, že na jeho základě lze přesněji předběžně hodnotit nové meliorační zásahy stejného druhu.

Při ekonomickém hodnocení meliorací z užšího hlediska investujícího podniku je nutno zjistit, vypracovat a propočítat:

1. přírodní a ekonomické podmínky daného místa,
2. odůvodnění meliorace,
3. popis melioračního zásahu,
4. ekonomickou efektivnost meliorace,
5. rentabilitu meliorace,
6. vliv meliorace na intenzitu výroby,
7. vliv meliorace na produktivitu práce,
8. vliv meliorace na organizaci a plánování.

Na základě hodnocení těchto ukazatelů a s použitím dalších pomocných ukazatelů zjišťujeme:

9. nejvýhodnější variantu melioračního zásahu.

Dále zjišťujeme:

10. vliv meliorace na ekonomické a přírodní podmínky,
11. význam meliorací pro hospodářské upevnění JZD,

12. ostatní vlivy meliorací (vliv na estetický vzhled krajiny, vliv zdravotní, význam pro osídlení apod.).

Posuzujeme-li meliorace z hlediska národohospodářského, hodnotíme mimo uvedené ukazatele ještě:

13. soulad meliorací s požadavkem komplexního rozvoje oblasti, pořadí náležitosti a proporcionalitu melioračních investic,

14. význam meliorací pro soběstačnost, zahraniční obchod a jejich vojenský význam,

15. soulad s politickými cíli daného období.

Podle doby působení se meliorace dělí na dočasné (většina melioračních zásahů) a trvalé. Z tohoto dvojího charakteru meliorací vyplývají i určité odlišnosti při jejich hodnocení. Proto je třeba rozlišit

a) hodnocení meliorací dočasných a

b) hodnocení meliorací trvalých.

Podle účelu hodnocení meliorací používáme buď všech nebo jen některých z uvedených hledisek.

A. Ekonomické hodnocení meliorací dočasných

1. Rozbor přírodních a ekonomických podmínek

Výrobní podmínky přírodní: zeměpisná poloha (přírodní oblast), nadmořská výška, vodopis, konfigurace terénu, výrobní typ a subtyp.

Klimatické podmínky: teplotní poměry, srážkové poměry, větry.

Botanická charakteristika.

Půdní podmínky.

Vnější ekonomické podmínky: hospodářská charakteristika výrobní oblasti a zařazení zemědělského podniku do státně správních jednotek; odbytové a nákupní podmínky; dopravní poměry a vzdálenost od průmyslových center; vzdálenost od melioračních podniků.

Vnitřní ekonomické podmínky: hospodářskopolitický vývoj a výrobní tradice, půdní držba, stav pracovních sil, stav základních prostředků výrobních, stav, rozsah a historie melioračních zařízení.

Základní ukazatelé výroby:

1. ukazatelé celkové úrovně hospodaření (čistý důchod na jeden hektar zemědělské půdy a hrubý důchod na jednoho stálého pracovníka,

2. intenzita výroby a hrubá produkce ve stálých cenách na jeden hektar zemědělské půdy,

3. tržnost výroby (tržní produkce na jeden hektar zemědělské půdy ve stálých cenách a koeficient tržní výkonnosti),

4. produktivita práce,

5. rentabilita výroby.

Výrobní zaměření a spojení odvětví výroby, zjišťujeme na podkladě údajů o struktuře tržní produkce a její výši na jeden hektar zemědělské půdy, o struktuře odpracovaných pracovních jednotek, norem nebo hodin podle odvětví a v jednotlivých obdobích, o struktuře osevních ploch, zemědělské produkci a jejím rozdělení, o peněžních příjmech a nákladech podle měsíců, o bilanci krmiv, bilanci

mrvy, osevních postupech a srovnání tržní produkce a okresními průměry pro posouzení výraznosti zaměření výroby.

Rostlinnou výrobu posuzujeme podle těchto údajů: střídání plodin v osevních postupech, používaná agrotechnika, mechanizace prací, organizace práce, původ a kvalita osiv a sádí, výskyt škůdců a plevelů, hektarové výnosy, výrobní výsledky, způsob odměňování a vztah odměny k dosaženým tržbám.

Živočišnou výrobu hodnotíme podle těchto základních údajů: stavy dobytka, struktura stáda, užitkovost, procento brakování, zatížení 100 ha dobytčími jednotkami, hustota hospodářského zvířectva na 100 ha zemědělské půdy, živočišná produkce na jeden hektar zemědělské půdy, stav krmivové základny, způsob ustájení, výrobní zaměření živočišné výroby, výskyt nemocí, mechanizace prací, organizace prací a formy odměny.

Přidružená výroba a investiční výstavba.

Řízení zemědělského podniku, úroveň vedoucích pracovníků, stav administrativy a účetní evidence.

Rozdělení hrubé produkce z hlediska rozšířené reprodukce, zvyšování životní úrovně a plnění dodávek do centrálních fondů.

Návrh opatření k dalšímu rozvoji.

2. Odůvodnění meliorace

U meliorací odůvodňujeme jejich prospěšnost, nutnost a účelnost z hlediska národohospodářského nebo z hlediska investujícího podniku.

3. Popis melioračního zásahu

Pro další výpočty je třeba přesně zjistit plochu, která bude do meliorací zahrnuta. Tento údaj bývá často značně nepřesný (zvláště u luk), což pak zkresluje výpočty ukazatelů. V popisu dále uvádíme druh melioračního zásahu, použité stroje, technický postup prací a rozsah prací.

4. Ekonomická efektivnost meliorací

Efektivnost není dosud vyhraněným a přesně, jednoznačně a závazně definovaným pojmem. Aby bylo možno tohoto termínu opravdu seriózně používat, bylo by velmi nutné a prospěšné všeobecně a závazně stanovit jeho obsah. Je možné, že toto stanovení by z počátku nebylo zcela výstižné a přesné, bylo by je však možno po dalším ujasnění opravit.

Ekonomickou efektivností v socialistickém hospodářství rozumíme rychlejší růst hrubé produkce při současném pomalejším růstu výrobních nákladů.

Socialistická ekonomická efektivnost může teoreticky vznikat při stoupající hrubé produkci třemi způsoby:

- a) při současném, ale pomalejším růstu vlastních nákladů,
- b) při stejné výši vlastních nákladů,
- c) při snižování vlastních nákladů.

Nejobvyklejší je však způsob, kdy při růstu hrubé produkce rostou současně, ale pomaleji vlastní náklady.

Hranicí efektivnosti je rovnoměrný růst hrubé produkce s růstem vlastních nákladů.

Podle formy lze ekonomickou efektivnost rozdělit na: a) přímou, b) nepřímou, c) celkovou (přímá a nepřímá).

Přímá ekonomická efektivnost meliorací spočívá v přímém působení meliorace na zvýšení úrodnosti půdy a lze ji vypočítat z kalkulací uskutečněných ve stálých nebo výkupních cenách. Ukazatelé přímé ekonomické efektivnosti jsou pro ekonomické hodnocení meliorací nejdůležitější, protože je lze poměrně přesně vypočítat.

Nepřímá ekonomická efektivnost spočívá v nepřímém působení meliorací na ostatní úseky zemědělské výroby (popř. na jiné úseky národního hospodářství). Vypočítat ji lze jen obtížně a jen v některých případech.

Dále můžeme ekonomickou efektivnost meliorací členit na

1. poměrnou a
2. průměrnou.

Poměrnou ekonomickou efektivností se rozumí výsledek srovnání ekonomických koeficientů meliorovaného pozemku a sousedního nemeliorovaného pozemku stejných vlastností, popřípadě srovnání koeficientů efektivnosti na meliorovaném pozemku a na určitém území (okrese, kraji, přirozené zeměpisné oblasti).

Průměrná ekonomická efektivnost představuje průměrně dosahovanou výši ekonomické efektivnosti určitého druhu meliorace obecně nebo v určité oblasti (území).

Další členění ekonomické efektivnosti meliorací se děje:

1. podle kultur (ekonomická efektivnost meliorací orné půdy, luk a ostatních kultur),
2. podle druhu meliorovaných půd (ekonomická efektivnost meliorací písků, zamokřených půd, suchých půd atd.).

Ekonomická efektivnost meliorací je závislá na délce doby využití a na podmínkách přírodních, ekonomických, organizačních, technologických a biologických, působících při využití dané investice. V současné době jsou nejčastěji rozhodujícím faktorem podmínky organizační.

Ekonomická efektivnost meliorací spočívá nejen v dosahování většího množství hrubé produkce, ale také lepší kvality zemědělských výrobků, kterou je třeba vyjadřovat již v přímé ekonomické efektivnosti. Aby meliorace byla investicí vysoce efektivní, nepostačí jen její uskutečnění samo o sobě, ale bude třeba na meliorovaných pozemcích uplatnit správnou agrotechniku. Meliorace zvyšuje efektivnost všech agrotechnických opatření. Pro zkoumání ekonomické efektivnosti meliorací je také důležité zvláště sledovat výnosy na meliorovaných pozemcích v nepříznivých letech (tj. výjimečně suchých nebo výjimečně vlhkých) pro srovnání, jak meliorace zmírňují nepříznivé vlivy počasí na výnosy. V abnormálních letech efektivnost meliorací vždy vynikne. Meliorace také usnadňují obdělávání pozemků, což vede ke snížení spotřeby pohonných hmot a k menšímu opotřebení strojů. Výše ekonomické efektivnosti je závislá také na využití možnosti přechodu k intenzivnějším plodinám. Podstatný vliv na délku životnosti meliorací, a tím i na jejich ekonomickou efektivnost, má údržba.

Koeficienty ekonomické efektivnosti můžeme vypočítat v každém odvětví zemědělské výroby jako poměr hrubé produkce k celkovým vlastním nákladům.

Přehledně lze sestavit vlastní náklady na melioraci a hrubou produkci, vzniklou působením meliorace, ve formě účtu pro výpočet přímé ekonomické efektivnosti takto:

1. Vlastní náklady (VN)	Hrubá produkce (HP)
a) Odpisy z pořizovací hodnoty meliorace a hodnoty generálních oprav	a) Hodnota celkové zvýšené části sklizně
b) Odpisy z nákladů na rekultivaci	b) Oceněný rozdíl ve zvýšení kvality zbývajících částí sklizně
c) Roční náklady na provoz a údržbu	
d) Náklady na zvýšenou sklizeň	
Celkové vlastní náklady za rok	Zvýšená část hrubé produkce

2. Vlastní náklady (VN)	Hrubá produkce (HP)
a) Odpisy z pořizovací hodnoty meliorace, generálních oprav, nákladů na rekultivaci a roční náklady na provoz a údržbu	a) Hodnota celé sklizně
b) Celkové roční náklady na výrobu a sklizeň, kromě nákladů uvedených ad a)	
Celkové vlastní roční náklady	Celková hrubá produkce

Ekonomické koeficienty efektivity vyjádříme:

1. jako podíl ze zvýšené části hrubé produkce (oceněné ve výkupních cenách, aby bylo možno cenově vyjádřit rozdíl ve vyšší kvalitě výrobků z meliorovaných ploch) dělené celkovými vlastními náklady (odpisy) na melioraci, rekultivaci, údržbu a náklady na zvýšenou část sklizně za jeden rok využití,

2. jako podíl z celkové sklizně (oceněné ve stálých nebo výkupních cenách) dělené celkovými vlastními náklady na meliorace, na celou výrobu a sklizeň.

Tyto koeficienty nám ukazují výši hrubé produkce na 1 Kčs vlastních nákladů. Pro výpočet koeficientu ekonomické efektivity je obecně používáno tohoto vzorce:

$$EE = \frac{HP}{VN}$$

kde: EE = ekonomická efektivity

HP = hrubá produkce

VN = vlastní náklady.

Tyto koeficienty je možno považovat za syntetické ukazatele ekonomické efektivity meliorací, které je nutno doplnit ještě dalšími ukazateli (vlivem meliorací na produktivitu práce, intenzitu výroby apod.).

Ekonomické koeficienty uskutečněných meliorací nám však samy a sobě nic neříkají. Abychom mohli zjistit ekonomickou efektivity těchto meliorací, musíme jejich ekonomické koeficienty srovnat s koeficienty efektivity výroby před uskutečněním meliorace na stejném pozemku a ploše (nebo s koeficienty efektivity

nosti výroby na určitém území). Ekonomickou efektivnost je možno vyjádřit srovnáním koeficientů podle vzorce:

$$\left[\frac{HP_1}{VN_1} : \frac{HP_0}{VN_0} - 1 \right] \cdot 100 = \text{dosažená výše efektivnosti v \%},$$

kde:

HP_0 = hrubá produkce před meliorací

HP_1 = hrubá produkce po melioraci

VN_0 = vlastní náklady před meliorací

VN_1 = vlastní náklady po melioraci.

Efektivnosti je dosaženo, je-li koeficient po melioraci vyšší než před ní.

Důležitost obou způsobů vyjadřování ekonomického koeficientu meliorací (uvedených ad 1. a ad 2.) je patrna z tohoto příkladu:

I.

Hrubá produkce		Vlastní náklady		Koeficient EE	Srovnání koeficientů	Zvýšení EE v %
před meliorací	300	na výrobu	50	6	—	—
po melioraci	900	na výrobu a melioraci	100	9	9 : 6	50 %
vlivem meliorace	600	na melioraci	50	12	12 : 6	100 %

Celkově bylo dosaženo 50 % ekonomické efektivnosti výroby, avšak ve srovnání s náklady na výrobu před meliorací je dosaženo stoprocentní ekonomické efektivnosti samotných nákladů na melioraci.

Zjišťování ekonomické efektivnosti meliorací luk je poměrně snazší než u meliorací orné půdy, protože jde jen o zjištění zvýšení výnosů suché píce. Na orné půdě vykazují různé plodiny po melioraci různé zvýšení výnosů. Proto pro výpočet ekonomické efektivnosti meliorací orné půdy nelze brát jen plodiny nejvíce nebo nejméně výnosné. Je zde nutno brát v úvahu průměr oceněných výnosů z běžně pěstovaných plodin, charakteristických pro výrobní typ. Při stanovení ekonomické efektivnosti meliorací orné půdy je nutno počítat při ekonomickém hodnocení také s možností zavedení intenzívnějších kultur nebo intenzívnějších plodin.

a) Výpočet celkové ekonomické efektivnosti

Aby bylo možno zjistit celkovou ekonomickou efektivnost meliorací, je třeba zjišťovat kromě nákladů na meliorace a výnosů na meliorovaných pozemcích (tím zjistíme pouze přímou výslednou ekonomickou efektivnost), také nepřímé vlivy meliorace a tím i nepřímou ekonomickou efektivnost meliorací. Zachytit všechny tyto vlivy při zkoumání ekonomické efektivnosti je dosti obtížné, protože se obvykle v hospodaření celého podniku nepromítají samy, ale společně s mnoha ostatními vlivy, od nichž je můžeme jen obtížně izolovat. Tak například vlivy meliorací luk na hospodaření zemědělského podniku lze sledovat jen do určitého stupně: — vliv na zvýšení krmivové základny pro skot, — vliv na produkci mléka a hovězího masa, — vliv na produkci chlévské mrvy a na zvýšení hektarových výnosů na orné půdě.

Přehledně lze vlastní náklady na melioraci a hrubou produkci, dosaženou vlivem meliorace, vyjádřit ve formě účtu pro celkovou ekonomickou efektivnost meliorace (např. luk) takto:

Vlastní náklady (VN)	Hrubá produkce (HP)
1. Odpisy nákladů pořizovacích, nákladů na generální opravy a rekultivačních nákladů	1. Zvýšení produkce masa a mléka
2. Náklady na provoz, údržbu a na zvýšenou sklizeň	2. Zvýšení výnosů na orné půdě zvýšenou produkcí mrvy
Celkové vlastní náklady	Zvýšená část hrubé produkce

Jako pomocné ukazatele při zjišťování ekonomické efektivnosti meliorací by bylo třeba ještě sledovat:

1. Náklady na jeden hektar meliorované plochy. Při sledování tohoto ukazatele často u jednotlivých objektů zjišťujeme velké rozdíly, protože v různých podmínkách si stejný druh melioračního zásahu vyžádá různých nákladů (např. u odvodnění příkopy je třeba různé jejich délky k odvodnění jednoho hektaru, což si vyžádá různého rozsahu prací). I přes uvedené rozdíly je tento ukazatel důležitý a nelze jej nahradit jiným, protože nakonec musíme srovnávat náklady na melioraci s výnosy z jednotky plochy.

2. Výnosy před meliorací (několikaleté průměry) na jeden hektar.

3. Zvýšení výnosů po melioraci (několikaletý průměr po dosažení plné účinnosti meliorace) na jeden hektar.

4. Vliv meliorací na využití hnojiv, dobu setí, orby, sklizně, ostatní agrotechnická opatření.

5. Zvýšení kvality sklizně.

6. Vliv meliorací na výnosy v nepříznivých letech (porovnání výnosů na meliorovaných a sousedních nemeliorovaných plochách).

Zjišťování ekonomické efektivnosti pomocí koeficientů ekonomické efektivnosti postačí jen tehdy, srovnáme-li ekonomickou efektivnost meliorací na pozemcích o stejné ploše. Srovnáváme-li však meliorace na různě velkých plochách, popřípadě ještě také u různých zemědělských závodů, musíme přihlížet i k intenzitě zemědělské výroby na těchto plochách, protože by se nám mohla jevit ekonomická efektivnost meliorace na plochách s menší intenzitou stejná nebo větší než na plochách s větší intenzitou, jak je patrné z tohoto příkladu:

II.

Ukazatelé \ Závod	A	B
meliorovaná plocha	100 ha	50 ha
celkové vlastní náklady	50.000 Kčs	50.000 Kčs
hrubá produkce	150.000 Kčs	150.000 Kčs
koeficient ekon. efektivnosti	3	3
index ekonomické efektivnosti	4.500	9.000

Abychom podchytili vliv intenzity výroby na ekonomickou efektivnost meliorací, musíme podle uvedeného vzorce ještě vypočítat index ekonomické efektivnosti:

$$I_{ef} = k_{ef} \cdot k_i = \frac{HP}{VN} \cdot \frac{HP}{n} = \frac{HP^2}{VN \cdot n}$$

kde:

- I_{ef} = index ekonomické efektivnosti
- k_{ef} = koeficient efektivnosti
- k_i = koeficient intenzity
- n = počet hektarů meliorované plochy.

Tyto indexy srovnáváme obdobně jako koeficienty:

$$\left[\left(\frac{HP^2}{VN \cdot n} \right)_1 : \left(\frac{HP^2}{VN \cdot n} \right)_0 - 1 \right] \cdot 100 = \text{dosazená výše efektivnosti v \%}$$

$$\left(\frac{HP^2}{VN \cdot n} \right)_1 = I_{ef} \text{ po melioraci}; \left(\frac{HP^2}{VN \cdot n} \right)_0 = I_{ef} \text{ před meliorací.}$$

Index efektivnosti je směrodatný pro posouzení stupně efektivnosti při různé intenzitě výroby.

b) Výpočet poměrné ekonomické efektivnosti meliorací

Kromě výnosů před meliorací a po melioraci na stejném pozemku je nutno pro srovnání sledovat i výnosy na sousedních nemeliorovaných pozemcích (se stejnými terénními, půdními a ostatními podmínkami). Srovnání těchto koeficientů je nutné s ohledem na změny výnosů, probíhajících během doby i na pozemcích nemeliorovaných vlivem různých činitelů (změna způsobu agrotechniky, změna klimatu apod.). Výpočet se dělá pomocí koeficientů, tedy obdobně jako předešlý výpočet.

Účelem meliorací není jen prosté zvýšení výnosů, ale zvýšení výnosů nad průměr. Nebylo by proto správné srovnávat jen výnosy před meliorací s výnosy po melioraci u pozemků, na nichž byly před meliorací výnosy hluboko pod průměrem. Protože byl dříve na takovém pozemku malý (nebo žádný) výnos, projevuje se v procentickém srovnání vysoké stoupnutí výnosů po melioraci, i když tyto výnosy jsou ještě pod průměrem. Proto je nutné po uskutečnění meliorace srovnat výnos a koeficient ekonomické efektivnosti s průměrným výnosem a průměrným koeficientem a použít ukazatele ekonomické efektivnosti na určitém území (okrese, kraji nebo přírodní či výrobní oblasti).

c) Výpočet průměrné ekonomické efektivnosti meliorací

Zjišťování průměrné ekonomické efektivnosti meliorací má význam především pro obecné ekonomické hodnocení meliorací určitého druhu. Abychom mohli průměrnou ekonomickou efektivnost meliorací vypočítat, musíme mít k dispozici statistickou řadu údajů o hrubé produkci a vlastních nákladech na jeden hektar meliorované plochy. Aritmetickým průměrem zjištěnou střední hrubou produkci a střední vlastní náklady použijeme potom k výpočtu průměrné ekonomické efektivnosti. U stejného druhu meliorací při použití stejného druhu strojního zařízení a stejného technologického postupu a organizace práce může mít na výši vlastních nákladů vliv i rozloha meliorované plochy. Při melioracích větších rozloh

budou pravděpodobně vlastní náklady na jeden hektar menší než u meliorací menších rozloh, a to vlivem větší výkonnosti strojů, snížením nákladů na přesuny strojů a na zařizování pracoviště, i vlivem ostatních nákladů, měnících se nerovnoměrně pomaleji se vzrůstající velikostí pracoviště. Velikost tohoto vlivu lze zjistit roztríděním meliorovaných ploch do velikostních kategorií, v nichž by byly odděleně vypočteny koeficienty ekonomické efektivity.

Ekonomická efektivity je v přímé závislosti na rentabilitě, intenzitě a produktivitě. Ekonomicky efektivity investice znamená tedy vždy vyšší rentabilitu, intenzitu i produktivitu.

5. Rentabilita meliorací

Při ekonomickém hodnocení investic v socialistické společnosti zůstává rentabilita důležitým hlediskem, ovšem nikoli v kapitalistickém smyslu slova. Rentabilita není jedinou hlavní podmínkou při uskutečňování socialistických investic. Socialistická rentabilita především spočívá v dosahování čistého důchodu. Dá se také poměrně snadněji vyčíslit a má trvalejší charakter proti rentabilitě kapitalistické, protože ceny v socialistické společnosti kolísají jen nepatrně a v mnohem delších časových obdobích a jsou přitom stejné na celém území státu.

Socialistická rentabilita tedy znamená převyšování vlastních nákladů čistým důchodem. Podíl z poměru čistého důchodu k nákladům se nazývá míra rentability (koeficient rentability). Tento koeficient ukazuje výši čistého důchodu připadajícího na 1 Kčs vlastních nákladů.

Rentabilitu melioračních investic vypočteme obdobným způsobem jako ekonomickou efektivity. Místo celkové zvýšené části sklizně (nebo celé sklizně) bereme v úvahu jen čistý důchod z celkové části zvýšené sklizně. Na rozdíl od efektivity je rentabilita z větší části hlediskem podnikovým. Při jejím výpočtu je vhodnější používat jednotných výkupních cen, protože realizační ceny se mohou od cen stálých lišit. Koeficient rentability (míra rentability) je nutno opět srovnat s koeficientem rentability před meliorací. Při posuzování rentability je nutno přihlížet také k intenzitě výroby, která je vyjádřena v indexu rentability. Vlastní náklady a čistý důchod je nutno — obdobně jako při zjišťování ekonomické efektivity — vyčíslit na jednotku plochy (1 ha).

Koeficient rentability vypočteme podle vzorce:

$$k_r = \frac{HP - VN}{VN}$$

HP = hrubá produkce

VN = vlastní náklady.

Index rentability je vyjádřen vzorcem

$$I_r = \frac{HP - VN}{VN \cdot n}$$

kde: n = počet hektarů.

Třídění rentability meliorací je obdobné jako třídění ekonomické efektivity. Rentabilitu lze třídit na:

- a) rentabilitu přímou, nepřímou a celkovou,
- b) rentabilitu poměrnou a průměrnou,
- c) rentabilitu předpokládanou a skutečnou,
- d) rentabilitu meliorací dočasných a trvalých.

Hlediska pro toto třídění jsou obdobná jako při třídění efektivnosti. Za základní ukazatel je opět nutno považovat rentabilitu přímou.

Rentabilitou tedy rozumíme jakékoli převyšování vlastních nákladů výší produkce.

Obdobně jako u ekonomické efektivnosti porovnáváme koeficienty rentability. Koeficienty rentability srovnáváme podle vzorce:

$$\left[\left(\frac{HP - VN}{VN} \right)_1 : \left(\frac{HP - VN}{VN} \right)_0 - 1 \right] \cdot 100 = \text{zvýšení rentability v \%}.$$

Obdobně srovnáváme i indexy rentability.

Kromě toho používáme těchto pomocných ukazatelů rentability meliorací:

1. Doba zaplacení meliorační investice z čistého důchodu. Tento ukazatel vypočteme tak, že náklady na pořízení investice dělíme čistým důchodem ze zvýšené části sklizně za jeden rok využití meliorace.

2. Snížení vlastních nákladů na výrobu, které vypočteme tím způsobem, že náklady na výrobu po melioraci srovnáme s náklady na výrobu před meliorací.

3. Výši diferenční renty, kterou vypočteme odečtením průměrného čistého důchodu, dosahovaného na jednotce plochy stejné kultury od výše důchodu dosahovaného po melioraci.

6. Vliv meliorace na intenzitu zemědělské výroby

Meliorace působí velmi silně také na intenzitu zemědělské výroby. Nejenže působí na zvýšení výnosů, ale umožňují také zavádění nových, intenzivnějších plodin nebo i změnu kultur směrem ke kulturám intenzivnějším.

V podmínkách Československa má rozhodující význam zvyšování zemědělské produkce pomocí vyšší intenzity zemědělské výroby. Možnosti extenzivního zvyšování výroby rozšiřováním obdělávaných ploch jsou u nás velmi omezené.

Při vyšší intenzitě je proti původnímu stavu dosahováno větší produkce z jednotky plochy zpravidla při větším vynakládání živé a mrtvé práce. Vyšší intenzity je dosahováno na stejné ploše vyšším, stejnoměrným nebo pomalejším růstem produkce s ohledem na růst vlastních nákladů.

Zvýšení intenzity vlivem meliorace posuzujeme s ohledem na intenzitu, průměrnou na určitém území, a s ohledem na konkrétní intenzitu na daném pozemku před meliorací.

Výpočet změny intenzity vlivem meliorace

Intenzitu zemědělské výroby je třeba vyjadřovat vždy s ohledem na plochu. Je ji možno vypočítat dvěma způsoby:

1. Jako množství vynaložené živé a mrtvé práce (ŽMP) na jednotku plochy (1 ha):

$$\text{Koeficient intenzity} = \frac{\text{ŽMP}}{n \cdot \text{ha}}$$

kde: n = počet hektarů.

Tento výpočet však nepostačuje, protože větší množství vynaložené práce nemusí mít ještě za následek zvýšení výnosů.

2. Jako množství hrubé produkce (HP) na jednotku plochy (1 ha):

$$\text{Koeficient intenzity } k_i = \frac{HP}{n \cdot \text{ha}}$$

Tento koeficient můžeme vyčíslit v naturální i peněžní formě.

Při výpočtech ad 1. a ad 2. je nutno opět srovnat koeficienty po melioraci s koeficienty před meliorací a zjistit tak zvýšení intenzity.

Intenzita zemědělské výroby je v přímé závislosti na její ekonomické efektivnosti i na rentabilitě. Svým charakterem je však intenzita bližší rentabilitě. Vyšší intenzity může být dosahováno, i když není dosaženo efektivnosti.

7. Vliv meliorací na produktivitu práce

Pod pojmem produktivita práce rozumíme vynakládání určitého množství konkrétní práce na jednotku výrobku nebo určité množství výrobků, připadajících na jednotku práce (pracovní doby). Při zkoumání vlivu meliorací na produktivitu práce máme na mysli produktivitu živé práce. Vyšší produktivity práce je dosahováno, vynakládáme-li na jednotku výrobku menší množství práce než původně.

Produktivita práce je ve velmi úzkém vztahu k intenzitě výroby. Tento vztah může být přímo i nepřímo úměrný. Vyšší produktivity práce může být dosahováno při snižující se, při stejnoměrné nebo při zvyšující se intenzitě zemědělské výroby, nezvyšuje-li se celkové množství výroby.

Produktivitu práce nelze nikdy posuzovat samu o sobě, aby nás nevedla k mylným závěrům. Současně je třeba přihlížet k růstu intenzity, protože vyšší produktivity práce může být dosaženo i při snížené intenzitě výroby.

Při zjišťování vlivu meliorací na produktivitu práce lze použít indexu, v němž srovnáváme s množstvím výrobků připadajících na jednotku práce po melioraci

$\left(\frac{Q}{t}\right)_1$ s množstvím výrobků připadajících na jednotku práce před meliorací $\left(\frac{Q}{t}\right)_0$. Zvýšení produktivity práce v procentech vlivem meliorace potom zjistíme podle vzorce:

$$\left[\left(\frac{Q}{t}\right)_1 : \left(\frac{Q}{t}\right)_0 - 1\right] \cdot 100 = \text{zvýšení v \%}.$$

Srovnáváme-li různá množství práce na jednotku stejného výrobku, můžeme použít jednoduššího výpočtu ke zjištění změny produktivity práce v procentech. Přitom porovnáváme jen množství práce po melioraci (t_1) s množstvím práce před meliorací (t_0) podle vzorce:

$$\left[\frac{t_1}{t_0} - 1\right] \cdot 100 = \text{zvýšení v \%}.$$

Meliorace vždy znamenají značný vzrůst produktivity práce. Ukazatele vlivu meliorací na produktivitu práce a intenzitu výroby je nutno považovat za významné pomocné ukazatele ekonomické efektivnosti meliorací.

8. Vliv meliorace na organizaci a plánování

Po vybudování melioračních zařízení musí dojít v zemědělském podniku nezbytně i ke změnám organizačním, zvláště na úseku rostlinné výroby. V souvislosti se změnami ve specializaci výroby a při kombinaci odvětví vlivem meliorace dochází však ke změnám nejen v rostlinné výrobě, ale i ke změnám v organizaci živočišné výroby, krmivové základny, mechanizačních prostředků, řízení podniku, plánování podniku a podobně.

a) Vliv meliorací na organizaci rostlinné výroby

Změny zde nastávají především při plánování osevních postupů. Meliorace mohou způsobit podstatné změny ve složení osevních postupů, v jejich počtu prostřednictvím změn ve struktuře plodin a v lepším využití půdního fondu.

Vzniká potřeba většího množství kvalitnějšího osiva a sází, popřípadě potřeba jejich nových druhů.

Meliorace zpravidla ovlivňují potřebu pracovních sil v rostlinné výrobě tím, že ji zvyšují nebo snižují. Snižování potřeby pracovních sil nastává, když meliorace umožní mechanizaci prací. Meliorace, způsobující přechod k intenzivnějším kulturám, naopak zpravidla potřebu pracovních sil zvyšují. Meliorace mohou způsobit vznik nových pracovních špiček nebo zvětšení pracovních špiček dosavadních. A naopak — mohou působit na jejich snížení a lepší roční rozložení potřeby pracovních sil nebo na odstranění těžké fyzické práce (např. ruční sečení zamokřených luk). Vlivem meliorace se může také projevit nutnost reorganizace výrobních skupin, vznik nových skupin nebo pracovních čet apod. Vzniká také potřeba pracovníků s určitou kvalifikací pro provoz a údržbu melioračního zařízení.

Vlivem meliorace nastávají také změny v potřebě strojové práce a v potřebě dopravních prostředků. Meliorace tedy vyžadují i změny ve složení strojového parku.

V rostlinné výrobě se vlivem meliorací projevuje zvýšená potřeba strojených hnojiv, popřípadě i hnojiv statkových.

Při plánování v rostlinné výrobě je třeba počítat se změnou agrotechnických lhůt a ostatních agrotechnických požadavků a opatření na meliorovaných plochách.

Meliorace mnohdy umožňují komplexní mechanizaci prací. Mohou působit na lepší využití strojového a traktorového parku i živé tažné síly. Na meliorovaných pozemcích se zmenšuje pracovní odpor zemědělských strojů, čímž se zvyšuje možnost použití agregátů a snižuje opotřebení strojů. Nová agrotechnika na meliorovaných pozemcích může potřebu strojů zvyšovat nebo snižovat.

b) Vliv meliorací na organizaci živočišné výroby a krmivové základny

Meliorace se mohou také projevit v celé organizaci živočišné výroby (nebo jen v její části) prostřednictvím vlivu meliorace na krmivovou základnu.

Na krmivovou základnu působí meliorace obvykle velmi důrazně. Především ji rozšiřují v množství a druzích krmiv a podstatně ji také zkvalitňují (např. zavedení plynulého pásu zeleného krmení apod.).

Změna krmivové základny je často podmínkou změny struktury stáda jednotlivých chovů, jejich zkvalitnění, popřípadě zavedení nových chovů. Tyto změny se potom musí projevit v dalších organizačních opatřeních v živočišné výrobě (ve změnách v organizaci práce v chovech, v organizaci odchovu zvířat, ve způsobech plánování živočišné výroby atd.).

c) Požadavky meliorací na vedoucí kádry zemědělského podniku

Dokonalé využití možností zvýšení zemědělské výroby, které meliorace poskytují, vyžaduje vysokou odbornou kvalifikaci (agronomickou i organizační) vedoucích kádrů. Na tom do značné míry závisí úspěch ve využití melioračního díla.

V dlouhodobém plánování zemědělského podniku se musí počítat — kromě samostatných melioračních investic — ještě s náklady a investicemi přidruženými k investicím melioračním. Jsou to nové skladovací prostory pro zvýšenou sklizeň, rozšíření živočišné výroby, vnitropodniková doprava, nové zemědělské stroje apod.

9. Nejvýhodnější varianta melioračního zásahu

Dříve než se přistoupí k uskutečnění meliorace, je nutno s ohledem na dané podmínky zvolit nejvýhodnější způsob a formu melioračního díla.

Nejvýhodnější varianta je taková, kdy při nejmenších nákladech na pořízení a provoz meliorace se dosáhne maximálně možného požadovaného účinku za předpokladu, že meliorace vyhovuje všem ostatním podmínkám.

Při navrhování melioračních zásahů je proto nezbytně nutné vycházet nejméně ze dvou (lépe z více) možností řešení. Toto stadium přípravy melioračních prací je nejdůležitější a závisí na něm konečný ekonomický efekt meliorace. Význam volby nejvýhodnější varianty nespočívá jen v její důležitosti pro zemědělský podnik, který melioraci uskutečňuje, ale především v důležitosti pro národohospodářské plánování a pro určování základních směrnic.

Při volbě varianty musíme u navrhovaných řešení hodnotit:

a) ekonomickou efektivnost a rentabilitu. Přitom se zajímáme také o výši nákladů na jeden hektar. Nákladnější řešení nemusí vždy vést k lepším výsledkům než řešení méně nákladné. O tom často rozhoduje výše nákladů na provoz meliorace. V četných případech má levnější meliorační investice mnohem vyšší náklady na provoz než investice dražší, a tím se stává během svého využití ve skutečnosti nákladnější. Při výpočtu nákladů používáme kalkulaci předběžných, a jsou-li k dispozici, i výsledných kalkulací z dříve uskutečněných meliorací stejného druhu;

b) soulad meliorace s ekonomickými a přírodními podmínkami podniku nebo výrobní oblasti;

c) vliv variant meliorace na produktivitu a organizaci práce a intenzitu výroby;

d) dobu potřebnou k výstavbě meliorace;

e) dobu zaplacení meliorace z čistého důchodu a vliv na snížení vlastních nákladů;

f) dobu využití meliorace;

g) způsob údržby, potřebu kvalifikovaných pracovníků k údržbě a provozu meliorace a výše nákladů na údržbu;

h) využití dosavadních melioračních zařízení;

ch) do jaké míry splní meliorace požadovaný meliorační účinek;

i) kvalitu technického provedení meliorace;

j) potřebu strojů domácí a zahraniční výroby;

k) využití půdního fondu (plocha meliorací odňatá produkci v procentickém vyjádření z celkové meliorační plochy).

10. Vliv meliorací na ekonomické a přírodní podmínky

Meliorace silně ovlivňují přírodní a ekonomické podmínky zemědělských podniků i celých oblastí.

Z přírodních podmínek mohou být melioracemi ovlivněny zejména podmínky klimatické, edafické a rostlinná společenstva. Podstatnou měrou jsou ovlivněny podmínky půdní (fyzikální, chemické a biologické), což je hlavním cílem melioračních zásahů. Z půdních podmínek se vlivem meliorace mění především podmínky fyzikální (obsah vzduchu v půdě), zatímco podmínky chemické (kyselá půdní reakce) se mění samotnou meliorací jen nepatrně a k jejich změně je třeba zásahů agrotechnických (vápnění).

Vnitřní ekonomické podmínky jsou ovlivněny druhotně prostřednictvím změných podmínek přírodních. Mění se zde základní ukazatelé výroby: výrobní za-

měření podniku, spojení odvětví výroby, struktura živočišné i rostlinné výroby. Často je ovlivněna i přidružená výroba a ostatní investiční výstavba. Změnu přírodních a ekonomických podmínek po melioraci zhodnotíme v porovnání s podmínkami před meliorací a s normálními podmínkami v téže přírodní oblasti.

11. Význam meliorací pro hospodářské upevnění JZD

Při dobrém využití mohou meliorace podstatně zvýšit objem zemědělské výroby, a tím i výši čistého důchodu družstva. To má veliký význam především u začínajících nebo špatně prosperujících družstev. Vyšší důchod umožňuje, aby družstvo věnovalo vyšší částky na přiděly do svých fondů a tím i na další zdokonalení zemědělské výroby. Vyšší důchod také umožňuje zvýšit hodnotu pracovní jednotky a tím i více zainteresovat členy družstva na práci v družstvu. Zvýšením hodnoty pracovní jednotky se také dosáhne vyšší hmotné a kulturní úrovně družstevníků.

Meliorace zemědělské půdy se projeví kladně přímo i nepřímo v celém hospodaření družstva, takže podstatnou měrou přispívají k jeho hospodářskému upevnění.

K vyjádření vlivu meliorací na hospodářské upevnění družstva lze použít těchto ukazatelů:

a) částka čistého důchodu dosažená vlivem meliorace, vyjádřená v procentech z celkového čistého důchodu z meliorované plochy,

b) zvýšená část čistého důchodu vlivem meliorace v přepočtu na jeden hektar meliorované plochy.

12. Ostatní vlivy meliorací

Patří sem například: význam pro asanaci krajiny u meliorací bažin a močálů. Tyto meliorace ve spojení se zakládáním rybníků mají vliv i na estetický vzhled krajiny. V některých případech úpravou nepříznivých přírodních podmínek umožňují meliorace i osídlení lidmi.

13. Soulad meliorací s požadavkem komplexního rozvoje oblastí

(pořadí naléhavosti a proporционаlnosti investic)

Při uskutečňování meliorací v podmínkách socialistické společnosti je nutno vycházet ze zákona plánovitého proporcionálního rozvoje národního hospodářství.

Proporcionálnost investic je nutno rozdělit na:

1. proporcionálnost investic na sobě přímo nezávislých,
2. proporcionálnost investic na sobě přímo závislých.

Investice na sobě přímo nezávislé nepodmiňují jedna druhou přímo. Ve vztahu k těmto investicím se množství a druh melioračních investic řídí rozsahem plánovaného zvýšení zemědělské výroby.

Mají-li být meliorační investice plně účinné, vyžadují ve svých důsledcích současně vynakládání jiných, přímo závislých investic a nákladů na přidružená zařízení a objekty. K technickému uskutečnění melioračních investic je třeba jiných investic v podobě strojů naší nebo zahraniční výroby. Při melioračních úpravách může vzniknout potřeba stavby nových cest. Na meliorovaných plochách obvykle stoupne potřeba strojové práce a je tedy nutno zvýšit počet zemědělských strojů. Zvýšená produkce z meliorovaných ploch vyžaduje více skladovacích prostorů. Větší objem produkce klade také větší nároky na dopravu a vyvolává tak potřebu

dalších dopravních prostředků. Meliorace umožňují zvýšit stavy dobytka, který musí být ustájen. Tyto všechny okolnosti je třeba při určování proporcionality melioračních investic brát v úvahu.

V pořadí národohospodářské důležitosti jsou meliorační investice na prvním místě mezi zemědělskými investicemi, protože především jejich pomocí je možno podstatně zvýšit objem zemědělské výroby, jak to požaduje naše národní hospodářství při zabezpečování neustálého růstu životní úrovně.

Z hlediska zemědělského podniku se jeví proporcionalita melioračních investic poněkud odlišně od hlediska národohospodářského. Některé náklady, podmíněné melioracemi, zde nevyvstávají tak naléhavě. Strojové práce, spojené s vlastním uskutečněním meliorace, vykonává většinou STS nebo meliorační podnik. Zemědělský podnik (JZD) musí počítat jen s investicemi na nové stroje k obdělávání meliorovaných pozemků. Více zde však vyvstává otázka skladovacích prostorů, rozšíření stáda a dopravy uvnitř zemědělského podniku.

Pořadí naléhavosti melioračních investic z hlediska zemědělského podniku může být také velmi odlišné od hlediska národohospodářského. Mohou se zde projevit jako prvořadě jiné investice (stavební apod.). Vysoké subvence, které bude nyní na meliorace poskytovat stát, budou tato negativní hlediska k prvořadosti meliorací eliminovat.

Meliorace jsou vždy velmi důležitou složkou komplexního rozvoje území, protože zvýšení zemědělské výroby je při komplexním rozvoji oblasti nezbytné.

14. Význam meliorací pro soběstačnost, zahraniční obchod a jejich vojenský význam

Meliorace mohou velkou měrou přispět k tomu, aby se naše národní hospodářství stalo v určitých zemědělských produktech (potřebných jednak pro výživu lidí nebo jako průmyslové suroviny) soběstačné i při vzrůstající spotřebě, nebo aby se alespoň snížil dovoz těchto výrobků ze zahraničí. To má dále ještě význam v tom, že náš zahraniční obchod při snížení dovozu u nás vyráběných produktů může ve větší míře dovážet produkty, které vyrobit u nás nemůžeme, ale které přesto nezbytně potřebujeme pro naše hospodářství. V neposlední řadě mají meliorace zajištěním soběstačnosti význam i pro zajištění politické nezávislosti a obrany země.

B. Ekonomické hodnocení meliorací trvalých

Charakteristickou vlastností trvalých meliorací je, že nevyžadují nákladů na údržbu. Účinnost trvalých meliorací je časově neomezená. Jejich ekonomické hodnocení je proto dosti obtížné. Stanovení skutečné ekonomické efektivity a rentability naráží především na obtíž určit pro výpočet dobu využití melioračního díla tohoto druhu. Nelze zde brát v úvahu ani morální, ani fyzické opotřebení. Celý náklad na pořízení investice není také možno odepsat během jednoho roku. Nejvhodnější způsob stanovení doby využití pro výpočet skutečné i předpokládané ekonomické efektivity a rentability by byl takový, při němž by byla brána v úvahu doba využití, používaná v účetní evidenci při stanovení odpisů u trvalých meliorací. *) Podle úředních směrnic činí sazba u povrchových úprav, kam převážná

*) Tato doba je stanovena v Úředním listě, částka 55 ze dne 30. června 1958.

část trvalých meliorací spadá, jedno procento. Teoretická použitelnost je tedy stanovena na 100 let. Ekonomickou efektivnost a rentabilitu vypočteme obdobně jako u meliorací dočasných.

Při ekonomickém hodnocení meliorací trvalých se postup vcelku neliší od předcházejícího. Je však třeba mít na zřeteli jejich zvláštní charakter, vyplývající z časově neomezeného působení těchto meliorací.

Z á v ě r

Při ekonomickém hodnocení meliorací je nutno použít různých kritérií (z těch, které byly uvedeny) podle toho, z jakého hlediska k hodnocení přistupujeme a jakému účelu má hodnocení sloužit. Při každém ekonomickém hodnocení je však nutno vycházet z jednotné rámcové metodiky, a základní ukazatele — jako jsou efektivnost, rentabilita, vliv na produktivitu práce a intenzitu výroby — je třeba vypočítávat vždy stejným způsobem, aby všechna tato hodnocení byla srovnatelná. Stejně základní zásady hodnocení je třeba dodržovat v zemědělství i lesnictví, protože meliorační zásahy v obou těchto odvětvích jsou často ve vzájemné souvislosti.

S o u h r n

V úvodní části autor popisuje nedostatky, s nimiž se setkáváme při ekonomickém hodnocení meliorací. Dále uvádí předpoklady, které je třeba při ekonomickém hodnocení meliorací vytvořit: jednotnou rámcovou metodiku, statistická šetření a odborné kádry.

V další části přechází autor k vlastnímu ekonomickému hodnocení, kde se nejprve zabývá hodnocením meliorací v kapitalistickém Československu, a potom přistupuje k některým hlediskům a požadavkům na ekonomické hodnocení meliorací v socialistickém hospodářství. Ekonomické hodnocení meliorací nejprve třídí a pak uvádí kritéria, k nimž je nutno při hodnocení přihlížet. Autorem navrhované rámcové schéma hodnocení meliorací spočívá:

- v rozboru přírodních a ekonomických podmínek;
- v odůvodnění meliorace;
- v popisu melioračního zásahu;
- ve zjištění ekonomické efektivnosti a rentability meliorace;
- ve zjištění vlivu meliorace na intenzitu výroby, produktivitu práce a na organizaci a plánování;
- ve zjištění vlivu meliorace na ekonomické a přírodní podmínky;
- ve významu meliorací pro hospodářské upevnění JZD;
- ve zjištění ostatních vlivů meliorace (na asanaci krajiny, na estetický vzhled krajiny, na osídlení lidmi);
- ve zjištění souladu meliorace s požadavkem komplexního rozvoje oblastí, významu meliorací pro hospodářskou soběstačnost, zahraniční obchod a
- v souladu meliorací s politickým cílem daného období.

Dále rozebírá tato jednotlivá kritéria a zabývá se i volbou varianty melioračního zásahu.

Ekonomickou efektivnost meliorací dále podrobně člení a zabývá se metodami výpočtu jejích jednotlivých druhů.

Ve statích o rentabilitě meliorací, vlivu meliorací na intenzitu výroby a produktivitu práce se především zabývá metodikou výpočtu těchto ukazatelů. V závěru své práce pak zdůrazňuje nutnost vypracovat jednotnou vědeckou metodiku ekonomického hodnocení meliorací.

Literatura

1. Čerkasov A. A.: Posobie dlja praktičeskich zanjatij po melioracii, Moskva 1954. — 2. Hoffmann E.: O měření rentability v zemědělství (Zur Messung der Rentabilität in der Landwirtschaft, čas. Deutsche Landwirtschaft, r. 1957, č. 6, str. 267-269. — 3. Jůva K.: Základy meliorací, Praha 1955. — 4. Kolektiv pracovníků VÚZE: Ekonomický rozbor zemědělské výroby v okrese, Praha 1957. — 5. Lom F., Grolig A.: Úvod do studia ekonomiky socialistického zemědělství (Učební texty), Praha 1954. — 6. Lom F.: Efektivnost a ukazatele ekonomické efektivnosti investic v zemědělství, sborník Zemědělská ekonomika, č. 12, r. 1958. — 7. Lipiňski J.: Hodnocení efektivnosti investic v socialistickém hospodářství (Ocena efektywności inwestycji w gospodarce socjalistycznej) časopis Ekonomista, č. 2, r. 1957, str. 15-44. — 8. Minc B.: O ekonomické efektivnosti investic, Bratislava 1956. — 9. Notkin A. I.: Otázky určování ekonomické efektivnosti investic v průmyslu SSSR, Praha 1955. — 10. Ovčinnikov A.: O ekonomické efektivnosti částek investovaných do závlahových staveb (Ob ekonomičeskoj efektyvnosti kapitalovloženíj v irigacionnoje strojitel'stvo), časopis Voprosy ekonomiki č. 6, r. 1957, str. 65-72. — 11. Racek J.: Rentabilita podniků melioračních, Praha 1923. — 12. Soukup O.: Něteré teoretické problémy zjišťování ekonomické efektivnosti investic v zemědělství, sborník Zemědělská ekonomika, r. 1958, č. 12, Praha. — 13. Veselý V.: Lesnické meliorace, Praha 1957.

К вопросу экономической оценки мелиораций

В вступительной части автор описывает недостатки, с которыми мы встречаемся при экономической оценке мелиораций. Далее он приводит предпосылки, которые необходимо создать при экономической оценке мелиораций: единую общую методику, статистическое исследование и кадры специалистов.

В дальнейшей части своей работы автор переходит к анализу самой экономической оценки, где в первую очередь занимается вопросом оценки мелиораций в капиталистической Чехословакии и затем приступает к решению этого вопроса с разных точек зрения и требований в социалистическом хозяйстве. Экономическая оценка, мелиораций, прежде всего, классифицируется и затем приводятся критерии, с учетом которых проводится оценка. Автор предлагает общую схему оценки мелиораций, состоящую в следующем:

- в анализе природных и экономических условий;
- в обосновании мелиораций;
- в описании мелиоративных мероприятий;
- в установлении экономической эффективности и рентабельности мелиораций;
- в установлении влияния мелиораций на интенсивность производства, производительность труда, на организацию и планирование;
- в установлении влияния мелиораций на экономические и природные условия;
- в значении мелиораций для хозяйственной стабилизации ЕСХК;
- в установлении прочих влияний мелиораций ((на ассенизацию территории, на эстетический вид ландшафта и на заселение);
- в установлении правильного сочетания мелиораций с требованиями комплексного развития областей;
- в установлении значения мелиораций в вопросах хозяйственной независимости, внешней торговли и в правильном сочетании мелиорации с политической целью данного периода.

В дальнейшем автор разбирает эти отдельные критерии и занимается выбором варианта мелиоративного мероприятия.

Далее автор подробно расчленяет экономическую эффективность мелиораций и занимается методами исчисления их отдельных видов.

В разделе о рентабельности мелиораций, о влиянии мелиораций на интенсивность производства и производительность труда, он занимается методикой определения этих показателей. В заключении своей работы автор подчеркивает необходимость разработки единой научной методики экономической оценки мелиораций.

Bemerkungen zur ökonomischen Bewertung von Meliorationen

Im einleitenden Teil beschreibt der Autor die Mängel, denen wir bei der ökonomischen Bewertung der Meliorationen begegnen. Er führt ferner die Voraussetzungen auf, die bei der ökonomischen Bewertung der Meliorationen geschaffen werden müssen; diese sind: eine einheitliche rahmenmäßige Methodik, die statistische Untersuchung und fachliche Kader.

Im folgenden Teil geht der Verfasser zur eigentlichen ökonomischen Bewertung über und befaßt sich zuerst mit der Bewertung der Meliorationen in der kapitalistischen Tschechoslowakei. Er behandelt hierauf einige Gesichtspunkte und Forderungen der ökonomischen Bewertung der Meliorationen in der sozialistischen Wirtschaft. Die ökonomische Bewertung der Meliorationen wird klassifiziert und dann werden Kriterien angeführt, die bei der Bewertung berücksichtigt werden müssen. Das vom Autor vorgeschlagene Schema der Bewertung der Meliorationen beruht auf:

- der Analyse der natürlichen und ökonomischen Bedingungen;
 - der Begründung der Meliorationen;
 - der Beschreibung der meliorativen Eingriffe;
 - der Ermittlung des ökonomischen Nutzeffektes und der Rentabilität der Meliorationen;
 - der Ermittlung des Einflusses der Meliorationen auf die Produktionsintensität, Arbeitsproduktivität und auf die Organisation und Planung;
 - der Ermittlung des Einflusses der Meliorationen auf die ökonomischen und natürlichen Bedingungen;
 - der Bedeutung der Meliorationen für die wirtschaftliche Stabilisierung der JZD;
 - der Ermittlung der übrigen Einflüsse der Meliorationen (auf die Gesundung der Landschaft, auf das ästhetische Aussehen der Landschaft, auf die menschliche Besiedlung);
 - der Ermittlung des Einklangs zwischen den Meliorationen und der Forderung nach einer komplexen Entfaltung der Gebiete, auf der Bedeutung der Meliorationen für die wirtschaftliche Unabhängigkeit (Selbstständigkeit), den Außenhandel und
 - auf dem Einklang von Meliorationen und dem politischen Ziel des gegebenen Zeitabschnitts.
- Der Autor analysiert des weiteren die einzelnen Kriterien und befaßt sich auch mit der Wahl der Varianten des meliorativen Eingriffs.
- Der ökonomische Effekt der Meliorationen wird im weiteren eingehend gegliedert und die Methoden der Berechnung der einzelnen Meliorationsarten behandelt.

In den Abschnitten über die Rentabilität der Meliorationen, den Einfluß der Meliorationen auf die Produktionsintensität und Arbeitsproduktivität befaßt sich der Verfasser vor allem mit der Methodik der Berechnung dieser Kennzahlen. Abschließend hebt er die Notwendigkeit hervor, eine einheitliche wissenschaftliche Methodik der ökonomischen Bewertung der Meliorationen auszuarbeiten.

— Zemědělská ekonomika v zahraničí —

Německá demokratická republika

OPĚRNÉ BODY ÚSTAVU ZEMĚDĚLSKÉ EKONOMIKY NĚMECKÉ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÝCH VĚD

Počátkem roku 1959 bylo doporučeno ústavům zemědělské ekonomiky v NDR, aby v zemědělských výrobních družstvech, státních statcích a strojně traktorových stanicích zřizovaly opěrné body.

Opěrné body budou sloužit přímé spolupráci zemědělských ekonomů při rozvoji socialistických zemědělských závodů a při jejich upevňování, i při uskutečňování hlavních ekonomických úkolů zemědělství NDR. Síť opěrných bodů se uplatní při ověřování a zavádění výsledků ekonomického výzkumu do praxe.

Ústav zemědělské ekonomiky Německé akademie zemědělských věd (Institut für Agrarökonomik Berlin der DAL) se při zřizování opěrných bodů opíral o sovětské zkušenosti. Závody byly vybrány podle metodiky ústavu, která zabezpečuje koordinaci práce s opěrnými body jiných ústavů tak, aby byly respektovány nejdůležitější ekonomické a přírodní podmínky zemědělské výroby různých oblastí Německé demokratické republiky.

Opěrné body jsou trvalá zařízení ústavu v socialistických zemědělských závodech. Vedoucím opěrného bodu je vedoucí zemědělského závodu, v němž byl opěrný bod zřízen, tj. předseda zemědělského výrobního družstva, ředitel státního statku nebo strojní stanice a je odpovědný za vědeckou i organizační práci opěrného bodu. Jsou mu podřízeni vědecký asistent i ostatní vědecko-techničtí pracovníci opěrného bodu. Mezi ústavem a závody, v nichž byly zřízeny opěrné body, se uzavírají zvláštní smlouvy.

Každý opěrný bod má svůj roční plán práce, který obsahuje témata daná ministerstvem zemědělství, ekonomickým odborem Německé akademie zemědělských věd a vědecko-výzkumným plánem Ústavu zemědělské ekonomiky.

Opěrné body budou také využívány při řešení mimořádných krátkodobých úkolů, které bylo možno řešit při nynější organizaci výzkumné práce jen s velkými obtížemi. To se především týká různých předběžných prací při zavádění nových ekonomických opatření a studia jejich účinků. Opěrné body budou též přímo pomáhat praxi, protože se budou uplatňovat při řízení výroby a poradenské činnosti ve svých závodech.

Výsledky výzkumné práce ústavu mají být napříště zaváděny do praxe v prvé řadě prostřednictvím opěrných bodů. Kladné výsledky ve výrobě závodů budou publikovány a dále zevšeobecňovány.

V opěrných bodech bude též pracovníky ústavu dělána velká část šetření a terénní výzkum. Pracovníci ústavu naváží úzké spojení s opěrnými body, aby na příkladě závodů, v nichž jsou opěrné body umístěny, ověřovali si postup i výsledky své práce.

Spolupráce opěrných bodů při výzkumné práci dala již první kladné výsledky. Tak např. zkušenosti opěrného bodu v družstvu Wollin (okres Prenzlau) měly vliv na zaměření celého výzkumu problému půjčování strojů STS zemědělským výrobním družstvům.

Téměř ve všech družstvech, v nichž jsou umístěny opěrné body, byly přezkoumány a případně upraveny pracovní normy v rostlinné výrobě a získány zkušenosti s novými způsoby odměňování za práci.

Vyvinuty byly též nové formy spolupráce se zemědělskými závody a STS, které sousedí s objekty, v nichž jsou zřízeny opěrné body.

Těsná spolupráce zemědělských ekonomů a pracovníků socialistických zemědělských závodů přispěje ke včasnějšímu zjišťování nových problémů rozvoje socialistického zemědělství, k jejich přesnějšímu vytyčení i k jejich rychlejšímu a správnému řešení.

(*Zeitschrift für Agrarökonomik*, č. 4/1959)

—Ši—

CHARLES DARWIN

Celý svět oslavuje letos 150. výročí narozenin geniálního biologa Charlese Darwina a 100. výročí vydání jeho nejdůležitějšího a v biologické vědě převratného díla „O původu druhu přirozeným výběrem“, které se stalo základem moderní materialistické biologie — darwinismu.

Darwin propracoval v ucelenou vědeckou teorii již před ním vyslovený názor o tom, že vyšší organismy se v průběhu geologických epoch vyvinuly z organismů nižších. Svou teorii doložil nespočtenými vědeckými důkazy ze všech úseků živé přírody.

Marx, Engels a Lenin vždy vysoce oceňovali Darwinovy zásluhy, především však to, že svým dílem a bohatostí důkazového materiálu prokázal zákonitosti dialektiky v organické přírodě a že odvážně a nebojácně vystoupil proti dosavadnímu náboženskému, metafyzickému a idealistickému nazírání na přírodu. Darwinovu velikost a jeho zásluhy o rozvoj materialistické biologie nesnižují ani chyby, jichž se dopustil převzetím falešné Malthusovy teorie tím, že boj o bytí jako činitele přirozeného vývoje aplikoval i na lidskou společnost. Nedostatky a chyby Darwinovy teorie, které odhalili již zakladatelé marxismu, odstranil a jeho dílo dále rozvinul a obohatil slavný ruský učenec I. V. Mičurin, jehož učení je pro

všechny pokrokové biology a pro pracovníky zemědělské vědy základnou vědeckého bádání a záměrného přetváření přírody.

Skutečnost, že Darwin rozbíjel falešné a reakční názory na přírodu, že se ve svém vědeckém bádání opíral o skutečná fakta z okolního materiálního světa, že dialektiku vývoje v přírodě nejen hledal, ale také dokazoval — to vše ho činí pro všechny pracovníky ve vědě a výzkumu, ať pracují na kterémkoli úseku, skutečným vzorem.

Československá akademie zemědělských věd vzpomněla výročí nesmrtelného díla Charlese Darwina „O původu druhů přirozeným výběrem“ na zvláštním zasedání. Přednesené referáty uveřejní Věstník ČSAZV.

K OBSAHU „ZEMĚDĚLSKÉ EKONOMIKY“ V ROCE 1960

Sborník bude uveřejňovat studie, rozborů a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu z oboru zemědělské ekonomiky, jakož i o aktuálních ekonomických problémech a svou pozornost věnuje i významným pracím v zahraničí.

Mimořádnou pozornost věnuje některým naléhavým problémům současné zemědělské ekonomiky vydáváním monotematických čísel, které byly vždy přijímány s velkým zájmem. V roce 1960 to budou tato tematická čísla:

- K otázkám velikosti socialistického zemědělského závodu se zřetelem ke kooperaci a specializaci;
- K otázkám ekonomické efektivity investic (meliorace aj. stavby, stroje, základní stádo ap.);
- K otázkám nových pokrokových forem odměňování v JZD;
- K otázkám vlastních nákladů a chozrasčotu v JZD;
- O soustavě zemědělství pro jednotlivé výrobní oblasti;
- K ekonomice nové technologie živočišné výroby;
- K otázkám evidence v socialistických zemědělských závodech.

Kromě těchto tematických čísel aj. původních prací, bude sborník v novém ročníku uveřejňovat rubriky, z nichž zvláště upozorňujeme na rubriku „Diskuse“, která bude obsahovat příspěvky našich vědeckovýzkumných pracovníků k naléhavým, v současné době řešeným problémům zemědělské ekonomiky, jako jsou např. otázka velikosti socialistických zemědělských závodů, otázka zjišťování a snižování vlastních nákladů, odměňování apod. Dále to bude rubrika „Kritických rozborů“ našich i zahraničních knih, vědeckých prací ap. z oboru zemědělské ekonomiky, rubrika „Z vědeckého života“ a „Zemědělská ekonomika v zahraničí“.

Samostatnou částí sborníku bude opět vydávána s pozorností sledovaná příloha „Statistické přehledy o čs. a zahraničním zemědělství“, jejíž obsah bude dále zkvalitněn, aby mohl ještě lépe sloužit pracovníkům výzkumu, státní zemědělské správě, školám i ostatním zájemcům.

Sborník ČSAZV — Zemědělská ekonomika bude mít v příštím roce 88 stran, bude vycházet opět měsíčně a jeho celoroční předplatné bude činit Kčs 120,—.

Objednávky přijímá:

Poštovní novinový úřad

Brno, třída Obránců míru 2

Sborník ČSAZV — Zemědělská ekonomika vydává Československá akademie zemědělských věd. Uveřejňuje studie, rozborů a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru zemědělské ekonomiky. — Vychází měsíčně. — Celoroční předplatné 120 Kčs. — Redakce: Praha 12, Slezská 7, telefon 2477-51, 575-41. — Rozšiřuje Poštovní novinová služba. — Objednávky přijímá každý poštovní úřad i doručovatel. Vytiskl MÍR, novinářské závody, n. p., závod 2, provozovna 22, Legerova 22, Praha 2 A-01238

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÝCH VĚD

bude v roce 1960 vydávat celkem jedenáct časopisů:

VĚSTNÍK ČSAZV

informuje vědecké, výzkumné, politické a hospodářské pracovníky o činnosti ČSAZV, ústavů aj. pracovišť Akademie. Přináší materiály z vědeckých zasedání, valných shromáždění ČSAZV, konferencí, přehledy o nových vyřešených úkolech, zprávy o kandidátských pracích atd. Vychází 12krát ročně, 56 stran, roční předplatné Kčs 96,—.

SBORNÍKY ČSAZV

uveřejňují původní čs. vědecké práce zemědělské tematiky, kritické recenze vědeckých prací, studie i některé nejvýznamnější zahraniční práce. U každé práce jsou uvedeny cizojazyčné závěry, takže Sborníky reprezentují jednotlivé obory zemědělské vědy i v zahraničí:

ROSTLINNÁ VÝROBA

vychází 12krát ročně, 144 stran, roční předplatné Kčs 216,—.

ŽIVOČIŠNÁ VÝROBA

vychází 12krát ročně, 80 stran, roční předplatné Kčs 120,—.

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

vychází 12krát ročně, 88 stran, roční předplatné Kčs 120,—.

ZEMĚDĚLSKÁ TECHNIKA

vychází 6krát ročně, 80 stran, roční předplatné Kčs 60,—.

VETERINÁRNÍ MEDICÍNA

vychází 12krát ročně, 80 stran, roční předplatné Kčs 120,—.

LESNICTVÍ

vychází 12krát ročně, 96 stran, roční předplatné Kčs 144,—.

ZA SOCIALISTICKÉ ZEMĚDĚLSTVÍ

seznamuje odbornou zemědělskou veřejnost s výsledky vědecké a výzkumné práce ČSAZV a jejích ústavů tak, aby mohly být přímo aplikovány v provozu. Je určen pracovníkům JZD, státních statků, STS a zemědělských odborů národních výborů. Jeho posláním je také pomáhat zemědělskému poradenství a činnosti vědeckých společností ustavených při ČSAZV. Vychází 12krát ročně, 96 stran, roční předplatné Kčs 42,—.

DOKUMENTAČNÍ ČASOPISY ČSAZV

PŘEHLED ZEMĚDĚLSKÉ LITERATURY

vychází 12krát ročně, 144 stran, roční předplatné Kčs 240,—.

PŘEHLED LESNICKÉ A MYSLIVECKÉ LITERATURY

vychází 12krát ročně, 32 stran, roční předplatné Kčs 60,—.

ZA SOCIALISTIČESKUJU SELSKOCHOZJAJSTVENNUJU NAUKU

vychází 6krát ročně, 112 stran, roční předplatné Kčs 60,—.

Objednávky zasílejte na adresu:

Poštovní novinový úřad

Brno, třída Obránců míru 2

PŘÍLOHA SBORNÍKU ČSAZV – ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

POSTUP ZDRUŽSTEVŇOVÁNÍ

České kraje

U k a z a t e l	Stav k 30. IX. 1959	Přírůstek od počátku roku (saldo)	Stupeň zdrůžstev- nění
Počet JZD se společným hospodařením (III–IV)	9 865	124	85,2 ²⁾
Výměra zemědělské půdy v ha ¹⁾	2,997 528	195 439	84,1 ³⁾
Výměra orné půdy v ha ¹⁾	2,352 141	152 214	86,8 ³⁾
Počet sdružených závodů	398 921	39 760	42,7 ⁴⁾

Slovensko

Počet JZD se společným hospodařením (III–IV)	2 644	245	75,6 ²⁾
Výměra zemědělské půdy v ha ¹⁾	1,693 929	206 400	70,0 ³⁾
Výměra orné půdy v ha ¹⁾	1,153 380	135 424	74,6 ³⁾
Počet sdružených závodů	275 196	41 502	45,7 ⁴⁾

ČSR

Počet JZD se společným hospodařením (III–IV)	12 509	369	82,9 ²⁾
Výměra zemědělské půdy v ha ¹⁾	4,691 457	401 839	78,4 ³⁾
Výměra orné půdy v ha ¹⁾	3,505 521	287 638	82,4 ³⁾
Počet sdružených závodů	674 117	81 262	43,9 ⁴⁾

U k a z a t e l		České kraje	Slovensko	ČSR
Od počátku roku	Založeno nových JZD se společným hospodařením	171	233	404
	Vstoupilo zemědělských zá- vodů do nových JZD se spo- lečným hospodařením	4 976	19 874	24 850
	Zemědělská půda nově se utvořivších JZD se společ- ným hospodařením (v ha)	24 721	101 120	125 841
Stupeň socializace zemědělské půdy		87,7	74,0	82,6

1) včetně záhumenků; 2) podíl počtu obcí s JZD z celkového počtu obcí; 3) podíl výměry půdy JZD z půdy JZD a jednotlivě hospodařících rolníků; 4) podíl počtu závodů sdružených v JZD a z počtů závodů v JZD a JHR; 5) podíl výměry zemědělské půdy socialistických zemědělských závodů (státní statky, ostatní statky ústředních úřadů, JZD se společným hospodařením vč. záhumenků, půda národních výborů) z celkové výměry zemědělské půdy (bez půdy nepatřící k zemědělským závodům). Půda JZD a státních statků podle výkaznictví, ostatní ze soupisu ploch kultur.

Pramen: Výkaznictví JZD a státních statků, ÚSGaK „Soupis ploch kultur k 31. 12. 1958.“

POZNÁMKY K PŘÍRŮSTKŮM SKOTU A PRASAT A KE STRUKTUŘE STÁDA

Přirůstky skotu a prasat na kus a den jsou sledovány v pravidelném výkaznictví a na základě skutečného vážení jen u zemědělských závodů státního socialistického sektoru. V tabulce je uveden propočet za všechny zemědělské závody z průměrných živých vah skotu a prasat zjištěných váhovými soupisy Státního úřadu statistického a z údajů ministerstva potravinářského průmyslu o výkupu jatečného skotu a prasat, včetně odhadu živé váhy prasat z domácího porážení. V propočtu nejsou zahrnuty krávy, telata do tří měsíců a prasnice.

Značné úkoly v živočišné výrobě v první a ve druhé pětiletce se projevují též v dosti výrazných změnách struktury hospodářského zvířectva jak uvnitř jednotlivých kategorií, tak i mezi nimi. Tabulka na str. III. ukazuje prudký vzestup podílu drůbeže a prasat z celkového počtu dobytčích jednotek při současném poklesu podílu koní (na Slovensku též skotu). Použité koeficienty pro přepočet na dobytčí jednotky (DJ) jsou uvedeny pod tabulkou. Ve druhé řádce jsou uvedeny počty jednotlivých druhů hospodářských zvířat v dobytčích jednotkách, připadajících na 100 ha zemědělské půdy.

V druhé tabulce (str. IV.) je propočtena struktura stáda skotu v jednotlivých věkových a biologických skupinách podle stavu k 1. červenci jednotlivých let. Nepříznivý vývoj v podílu krav a jaloviček do jednoho roku stále trvá, což ve značné míře ovlivňuje reprodukci stáda skotu.

Oba přehledy jsou vypracovány z dat soupisů Státního úřadu statistického.

PŘÍRŮSTEK NA KUS A DEN U SKOTU V ROCE 1958

ČSR

Váha v tunách živé váhy k 1. I.		Přirůstek + úbytek — t	Dodáno v tunách živé váhy pro jatečné účely	Přirůstek celkem v tunách živé váhy	Přirůstek na kus a den kg	Index 1957 = 100
1958	1959					
448 704	466 268	+17 664	202 784	220 448	0,35	109,4

České kraje

308 198	322 516	+14 318	147 598	161 916	0,38	111,8
---------	---------	---------	---------	---------	------	-------

Slovensko

140 506	143 452	+ 3 346	55 186	58 532	0,30	103,4
---------	---------	---------	--------	--------	------	-------

PŘÍRŮSTEK NA KUS A DEN U PRASAT V ROCE 1958

ČSR

Váha v tunách živé váhy k 1. I.		Přirůstek + úbytek — t	Dodáno v tunách živé váhy (včetně domácích porážek)	Přirůstek celkem v tunách živé váhy	Přirůstek na kus a den kg	Index 1957 = 100
1958	1959					
284 323	268 250	—16 073	542 431	526 358	0,29	93,5

České kraje

172 528	157 649	—14 879	355 684	340 805	0,30	85,7
---------	---------	---------	---------	---------	------	------

Slovensko

111 795	108 331	— 1 194	186 747	185 553	0,27	103,8
---------	---------	---------	---------	---------	------	-------

**STRUKTURA STÁDA V DOBYTČÍCH JEDNOTKÁCH (DJ) A INTENZITA CHOVU
NA 100 ha ZEMĚDĚLSKÉ PŮDY**

ČSR

Rok		Podíl na dobytčích jednotkách celkem u:					
		koní	skotu	prasat	ovcí a koz	drůbeže	DJ celkem
1949	podíl v % na 100 ha zem. půdy	16,1	43,1	28,2	4,6	7,9	100,0
		14,8	40,3	25,9	4,2	7,3	91,9
1953	podíl v % na 100 ha zem. půdy	14,0	44,3	27,0	5,5	9,1	100,0
		13,8	43,6	26,6	5,4	9,0	98,4
1955	podíl v % na 100 ha zem. půdy	13,0	40,5	32,1	5,0	9,5	100,0
		13,2	41,1	32,6	5,1	9,7	101,6
1957	podíl v % na 100 ha zem. půdy	12,1	40,0	32,6	4,3	9,7	100,0
		12,6	41,5	34,0	4,5	10,1	102,5
1958	podíl v % na 100 ha zem. půdy	10,9	41,8	32,7	4,2	10,5	100,0
		10,8	41,5	32,4	4,1	10,4	99,3

České kraje

1949	podíl v % na 100 ha zem. půdy	14,8	43,8	27,7	4,7	9,0	100,0
		15,3	45,2	28,6	4,8	9,3	103,1
1953	podíl v % na 100 ha zem. půdy	12,9	45,4	26,3	5,2	10,2	100,0
		13,5	47,3	27,5	5,5	10,7	104,7
1955	podíl v % na 100 ha zem. půdy	12,1	41,7	31,0	4,7	10,5	100,0
		13,1	45,1	33,5	5,0	11,3	108,0
1957	podíl v % na 100 ha zem. půdy	11,5	42,8	31,0	4,0	10,7	100,0
		12,2	45,7	33,1	4,2	11,5	106,8
1958	podíl v % na 100 ha zem. půdy	10,2	44,4	30,5	3,6	11,2	100,0
		10,6	45,9	31,6	3,8	11,5	103,3

Slovensko

1949	podíl v % na 100 ha zem. půdy	19,3	41,6	29,4	4,3	5,4	100,0
		14,1	30,4	21,5	3,2	3,9	73,1
1953	podíl v % na 100 ha zem. půdy	1,64	42,1	28,6	6,1	6,8	100,0
		14,3	36,9	25,1	5,3	6,0	87,5
1955	podíl v % na 100 ha zem. půdy	14,8	38,0	35,5	5,6	7,4	100,0
		13,4	34,5	31,1	5,1	6,7	90,9
1957	podíl v % na 100 ha zem. půdy	13,8	36,3	36,8	5,2	8,0	100,0
		13,1	34,6	35,0	5,0	7,6	95,3
1958	podíl v % na 100 ha zem. půdy	12,1	37,0	36,6	5,1	9,2	100,0
		11,2	34,3	33,9	4,7	8,5	92,7

Poznámka: Koeficient pro přepočet hospodářských zvířat na dobytčí jednotky (DJ): Koně do 3 let 0,9, koně starší 1,9, skot do 1 roku 0,25, skot od 1 do 2 let 0,50, skot starší 2 let 1,0, prasata 0,45, ovce a kozy 0,20, drůbež 0,03.

STRUKTURA STÁDA SKOTU

ČSR

			1949	1955	1957	1958	1959
Telata do 3 měsíců			10,7	9,2	9,3	9,6	10,1
Skot od 3 měs. do 1 r.	býčci a volci		7,2	5,2	5,5	5,9	6,9
	jalovičky		13,2	13,1	12,3	11,0	10,8
Skot od 1 do 2 let	býci	plemenní	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0
		ostatní	2,0	2,2	3,3	3,7	4,3
	jalovice		10,0	9,6	10,0	10,0	9,7
	voli		1,0	0,7	0,6	0,5	0,3
Skot 2letý a starší	býci	plemenní na žír	0,5	0,2	0,2	0,2	0,2
			0,2	1,4	1,7	2,0	2,3
	jalovice		3,9	5,2	5,5	6,2	6,1
	krávy		48,1	51,5	50,0	49,8	48,4
	voli	tažní na žír	2,9	1,3	1,2	0,8	0,6
			0,1	0,3	0,2	0,2	0,3

České kraje

Telata do 3 měsíců			11,5	9,4	9,1	9,7	10,1
Skot od 3 měs. do 1 r.	býčci a volci		7,6	5,7	6,1	6,3	7,5
	jalovičky		13,8	13,4	12,8	11,0	10,8
Skot od 1 do 2 let	býci	plemenní	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0
		ostatní	2,7	2,6	3,9	4,3	4,9
	jalovice		10,4	9,1	10,0	10,0	9,5
	voli		0,7	0,5	0,3	0,2	0,1
Skot 2letý a starší	býci	plemenní na žír	0,5	0,2	0,2	0,2	0,2
			0,0	1,5	1,9	2,1	2,5
	jalovice		3,7	4,7	5,0	5,9	5,7
	krávy		47,1	51,9	49,8	49,7	48,4
	voli	tažní na žír	1,7	0,7	0,6	0,4	0,8
			0,1	0,3	0,2	0,2	0,1

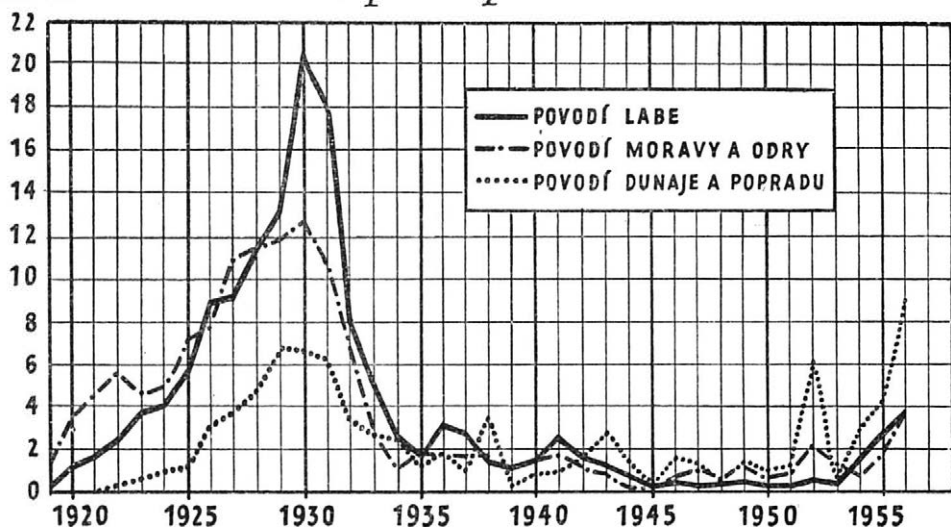
Slovensko

Telata do 3 měsíců			8,9	8,7	9,8	9,4	10,1
Skot od 3 měs. do 1 r.	býčci a volci		5,8	4,2	4,2	5,1	5,7
	jalovičky		11,4	12,4	11,3	10,9	10,8
Skot od 1 do 2 let	býci	plemenní	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1
		ostatní	0,9	1,4	1,8	2,4	3,1
	jalovice		9,0	10,8	10,1	10,0	10,0
	voli		1,7	1,3	1,3	1,0	0,7
Skot 2letý a starší	býci	plemenní na žír	0,4	0,2	0,3	0,3	0,2
			0,2	1,2	1,3	1,6	2,0
	jalovice		4,4	6,2	6,5	7,0	7,0
	krávy		50,0	50,6	50,5	49,8	48,7
	voli	tažní na žír	6,0	2,7	2,5	2,0	1,3
			0,2	0,2	0,3	0,4	0,3

PROVEDENÉ MELIORACE V LETECH 1919-1958 v ha-ČSR

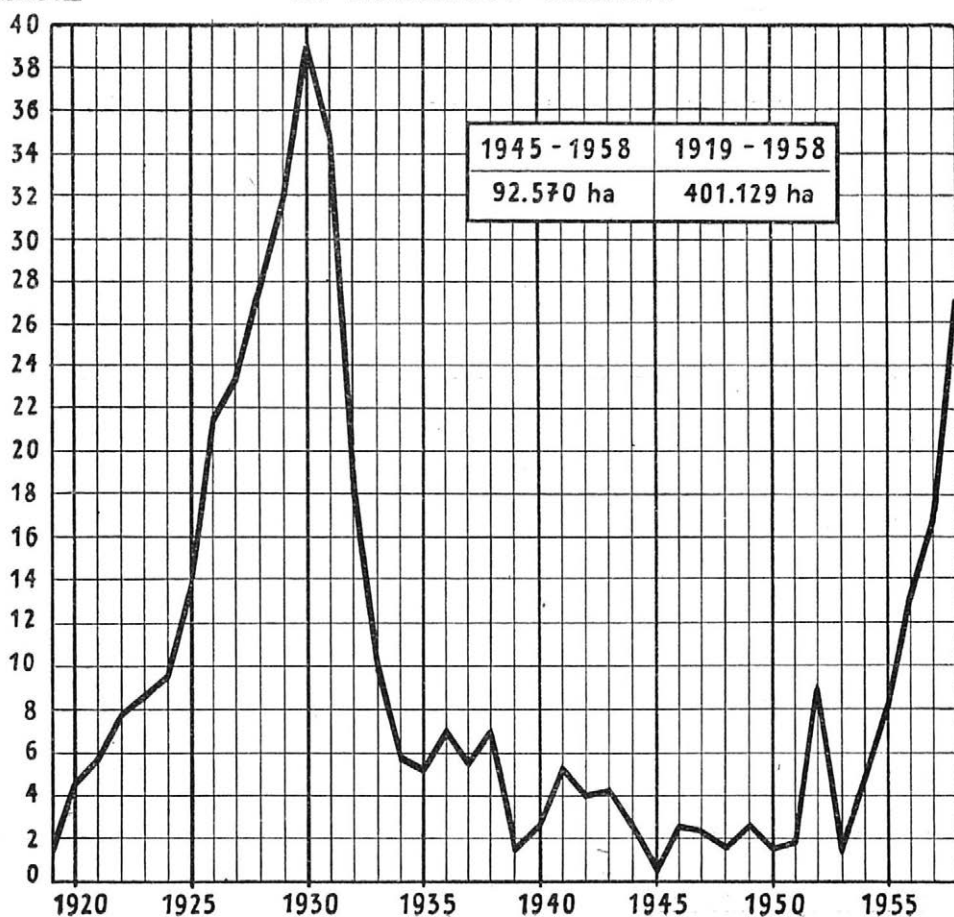
tisíc ha

a) podle povodí

tisíc ha

b) meliorace celkem

**PŘEHLED O PLNĚNÍ PLÁNU MELIORACÍ OD 1. I. – 31. VIII. 1959
V TECH. JEDNOTKÁCH**

K r a j		Zemědělské meliorace celkem	Z toho		Lesotechnické meliorace	Generální opravy	
			meliorace JZD	meliorace st. plánu		zemědělské meliorace	lesotechnické meliorace
České kraje	a b	9679 60,7	6780 54,5	2899 82,9	21,32 42,60	1303 44,2	9,93 66,70
Praha	a b	1670 105,8	651 59,9	1019 243,2	0,25 100,00	objekty —	0,75 88,20
Č. Budějovice	a b	1282 45,4	1104 48,2	178 33,5	0,05 5,60	33 28,9	0,04 40,00
Plzeň	a b	767 54,5	573 51,2	194 67,4	0,60 33,10	225 75,0	objekt —
K. Vary	a b	769 60,7	546 61,2	223 59,5	0,26 61,50	23 22,5	3,90 100,00
Ústí n. L.	a b	676 62,0	326 49,2	350 81,6	0,20 64,50	54 36,0	0,60 54,50
Liberec	a b	252 68,9	193 78,4	59 49,2	0,18 4,00	19 16,6	0,07 7,00
Hradec Král.	a b	518 40,4	480 39,1	38 69,9	0,58 56,30	73 74,5	— —
Pardubice	a b	947 81,6	662 78,5	285 89,9	0,30 60,00	245 60,6	0,07 7,00
Jihlava	a b	560 72,8	509 72,3	51 78,5	3,70 82,00	105 17,5	1,00 25,00
Brno	a b	769 57,5	489 50,9	280 74,5	11,40 45,60	322 43,8	0,20 46,50
Olomouc	a b	348 46,6	292 45,2	56 56,0	0,50 26,30	24 61,5	2,10 80,70
Gottwaldov	a b	601 43,4	560 43,6	41 41,0	2,30 53,70	36 42,4	0,40 80,00
Ostrava	a b	520 71,4	395 83,1	125 49,4	1,00 40,00	144 69,9	0,80 80,00

Poznámka: a - skutečnost — b - % plnění plánu.

Pramen: Výkaznictví MZ.

PŘEHLED O PLNĚNÍ PLÁNU MELJORACÍ OD 1. I - 31. VIII. 1959
v 1000 Kčs

K r a j		Melio- rační p:áce celkem	Z toho		Leso- technické meliorace	Generální opravy	
			země- dělské meliorace	z toho meliorace JZD		země- dělské meliorace	leso- technické meliorace
ČSR	a b	206 769 57,3	.	115 135 56,7	.	.	.
České kraje	a b	132 285 53,7	95 808 55,2	67 428 51,6	9 870 48,6	23 229 48,8	3 378 77,4
Slovensko	a b	74 484 65,0	.	47 707 66,1	.	.	.
Praha	a b	19 502 60,8	16 298 57,3	9 442 56,9	109 38,2	2 872 92,6	223 84,7
Č. Budějovice	a b	15 845 42,1	14 682 48,2	10 847 46,7	114 70,3	1 022 18,6	27 36,0
Plzeň	a b	7 446 54,6	5 998 57,7	4 786 57,6	322 24,4	1 016 56,4	120 80,0
K. Vary	a b	6 580 57,6	6 057 58,9	4 099 61,3	183 64,2	225 22,5	115 101,7
Ústí n. L.	a b	7 667 53,4	6 494 56,3	3 457 42,5	156 66,9	860 35,8	157 83,5
Liberec	a b	3 612 50,3	2 799 74,9	2 011 79,6	453 35,2	241 12,9	119 61,6
Hradec Králové	a b	9 027 55,2	5 028 53,4	5 880 33,6	702 27,4	3 297 78,5	— —
Pardubice	a b	8 251 74,8	7 036 78,7	4 714 73,2	198 56,2	989 58,2	28 73,7
Jihlava	a b	9 180 55,7	7 606 63,3	6 833 62,1	1 074 65,0	291 12,1	159 71,8
Brno	a b	14 201 51,5	7 715 54,3	4 882 47,4	2 286 60,5	4 079 43,9	121 46,0
Olomouc	a b	7 441 54,4	4 328 54,7	3 353 49,3	456 40,3	2 469 61,7	188 29,9
Gottwaldov	a b	13 336 45,1	6 019 33,4	5 603 34,2	2 230 60,0	4 874 66,8	213 37,8
Ostrava	a b	10 297 69,1	5 808 69,3	4 521 77,9	1 587 76,3	994 32,5	1 908 137,0

Poznámka: a - skutečnost — b - % plnění plánu.

Pramen: Výkaznictví MZ.

SUCHÉ OBLASTI V ČSR

Uvádíme některé úkoly stanovené usnesením vlády ze dne 12. srpna 1959 o rozvoji socialistického soutěžení k 15. výročí osvobození ČSR Sovětskou armádou ke splnění a překročení plánu zemědělské výroby na rok 1960 a o rozvoji všennárodního hnutí za zvýšení úrodnosti zemědělské půdy.

1. objem prací k zúrodnění půdy se zvyšuje:

v roce 1959 z 358 mil. Kčs až na 520 mil. Kčs, tj. o 45,3 %,

v roce 1960 z 419 mil. Kčs až na 750 mil. Kčs, tj. o 79 %.

2. mobilizaci zdrojů národních výborů, všech rezortů a jim podřízených organizací dosáhnout:

- brigádnické výpomoci pro rok 1959 a 1960 až 6600 pracovních směn denně,
- zapůjčení, popřípadě převod odborných pracovníků pro rok 1959 a 1960 až do 1000 odborných pracovníků ročně,
- převod a zapůjčení mechanizačních a dopravních prostředků na rok 1959

rypadla do 0,5 m ³ , zejména E 352	90 kusů
drenážní rýhovače	40 „
dozery	20 „
skrejpry	20 „
nákladní automobily	170 „

Současný stav mechanizačních prostředků u Krajských podniků zemědělských a lesnicko-technických meliorací

Druh stroje	ČSR	České kraje	Slovensko
buldozery	252	189	63
skrejpry	40	35	5
rypadla	140	96	44
rýhovače	60	47	13